

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

на

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

IV РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 64

София, сръда, 25 мартъ

1931 г.

67. заседание

Вторникъ, 24 мартъ 1931 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ въ 16 ч.)

Председателствующа А. Христовъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствува следните г. г. народни представители: Алексиевъ Николай, Алиевъ Хафузъ Садъкъ, Ангеловъ Иванъ, Андреевъ Никола, Баевъ Христо, Бояджиевъ Стефанъ, Буриловъ д-ръ Владимиръ, Бъровъ Димитъръ, Василевъ Славейко, Витановъ Добри, Вълчовъ Вълчо Даскаловъ, Георгиевъ Павелъ, Георгиевъ Стойчо, Георгиевъ Страшимиръ, Горневъ Христо, Грънчаровъ Димитъръ, Данковъ Георги, Даскаловъ Добри, Дерлинански Димитъръ, Димевъ Борисъ, Димитровъ Добри, Димитровъ Никола, Драгановъ Василь, Дрънски Димитъръ, Енчевъ Георги, Ецовъ Борисъ, Железовъ д-ръ Димо, Игнатовъ Василь, Казанджиевъ Иванъ, Калайджиевъ Христо, Калчевъ Панайотъ Тинчевъ, Капитановъ Трифонъ, Колевъ Еню, Константиновъ Тома, Кулишевъ Георги, Куртевъ Иванъ, Кънчевъ Теодоси, Малиновъ Атанасъ, Мангъровъ Димитъръ, Мечкарски Тончо, Миновъ Петъръ, Митеевъ Добри, Муравиевъ Константинъ, Николовъ д-ръ Борисъ, Омарчевски Стоянъ, Пеневъ д-ръ Йовчо, Пенчевъ Георги, Петевъ Вичо, Пъчевъ Георги, Пъйчевъ Стефанъ, Рашковъ Христо, Славовъ Кирилъ, Стамболовъ Никола, Станишевъ д-ръ Константинъ, Стефановъ Стефанъ, Стоилковъ Таско, Христовъ Кирко Цвѣтковъ, Цанковъ Атанасъ, Цуцумановъ Петъръ, Ченгелиевъ Антонъ, Чернооковъ Георги, Чешмаджиевъ Григоръ, Шиваровъ Маринъ, Юртовъ Георги, Янгъзовъ Теню, Яневъ Димитъръ и п. Янчевъ Иванъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е разрешило отпускъ на следните народни представители:

На г. Цено Табаковъ — 8 дни;
На г. Борисъ Толевъ — 1 день;
На г. Георги Казанаклиевъ — 3 дни;
На г. Янаки Молловъ — 10 дни;
На г. Георги Марковъ — 3 дни;
На г. Димитъръ Дерлинански — 2 дена;
На г. Георги Юртовъ — 4 дни;
На г. Кирилъ Славовъ — 2 дена и
На г. Иванъ Куртевъ — 1 день.

Следва да се разреши отъ Събранието отпускъ на народните представители:

На г. Еню Колевъ — 10 дни и
На г. Ангелъ Узуновъ — 1 день.

Които сѫ съгласни да имъ се разреши исканията отпускъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Министерство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че сѫ постъпили следните предложения и законопроекти:

Отъ Министерството на финансите законопроектъ за търговия съ сирови неманипулирани тютюни. (Вж. прил. Т. I, № 105)

Отъ Министерството на външните работи и изповѣданята предложение за одобрение подписаната въ Женева на 12 юли 1927 г. конвенция за създаване международенъ съюзъ за подпомагане. (Вж. прил. Т. I, № 106)

Отъ Министерството на земедѣлието и държавните имоти законопроектъ за допълнение закона за трудовите земедѣлски стопанства. (Вж. прил. Т. I, № 107)

Отъ сѫщото министерство законопроектъ за отстъпване даромъ на македонското женско благотворително дружество въ София, издържащо сиротопиталище „Битоля“, държавната кѫща въ гр. Месемврия, бивша на емигрантъ Гъръкъ Димитъръ Ст. Янчевъ. (Вж. прил. Т. I, № 108)

Тия предложения и законопроекти ще бѫдатъ раздадени на г. г. народни представители и поставени на дневенъ редъ.

Пристигваме къмъ разглеждане първата точка отъ дневния редъ — трето четене законопроекта за разрешаване на Варненската градска община да сключи заемъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, безъ измѣнение)

Председателствующа А. Христовъ: Които приематъ на трето четене законопроекта за разрешаване на Варненската градска община да сключи заемъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 59)

Пристигваме къмъ разглеждане точка втора отъ дневния редъ — одобрение предложението за разрешаване новоизноса на бракувани вагони стъклени площи и цвѣтни джамове за фенери на б. д. ж., моля да вдигнатъ рѣка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 60)

Моля г. секретаря да прочете предложението.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивите къмъ него — вж. прил. Т. I, № 81)

Председателствующа А. Христовъ: Които приематъ прочетеното предложение за разрешаване новоизноса на бракувани вагони стъклени площи и цвѣтни джамове за фенери на б. д. ж., моля да вдигнатъ рѣка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 60)

Пристигваме къмъ разглеждане точка трета отъ дневния редъ — одобрение предложението за освобождаване отъ мито, данъци, такси и берии машините и тѣхните части, пособията и консомативните материали, които ще бѫдатъ внесени отъ Държавната печатница презъ 1931 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивите къмъ него — вж. прил. Т. I, № 80)

Председателствующа А. Христовъ: Които приематъ прочетеното предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 61)

Пристигваме къмъ разглеждане точка четвърта отъ дневния редъ — одобрение предложението за одобрение искъмъ измѣнения и допълнения на договора за правоотношенията между държавата и Българското търговско параходно дружество въ Варна.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивите къмъ него — вж. прил. Т. I, № 103)

Председателстващъ А. Христовъ: Които приематъ прочетеното предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 62)

Пристигваме къмъ разглеждане точка пета отъ дневния редъ — одобрение предложението за одобрение всемирната пощенска конвенция и приложениетъ къмъ нея договори и правилници, склучени въ Лондонъ презъ 1929 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ конвенцията къмъ него — вж. прил. Т. I, № 85)

Председателстващъ А. Христовъ: Които приематъ прочетеното предложение, заедно съ конвенцията къмъ него, моля, да вдигнатъ ръка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 63)

Пристигваме къмъ разглеждане точка шеста отъ дневния редъ — одобрение предложението за отмяняване решението на Народното събрание, гласувано въ заседанието на 6 декември 1929 г., обнародовано въ брой 229 на „Държавенъ вестникъ“, отъ 11 януари 1930 г., относително класирането на пенсионера Витанъ Д. Райновъ, отъ гр. София.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивите къмъ него — вж. прил. Т. I, № 43)

Председателстващъ А. Христовъ: Които приематъ прочетеното предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 64)

Пристигваме къмъ разглеждане точка седма отъ дневния редъ — одобрение предложението за задържане на държавна служба по ведомството на Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството чужди подданици.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивите къмъ него — вж. прил. Т. I, № 79)

Председателстващъ А. Христовъ: Които приематъ прочетеното предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 65)

Пристигваме къмъ разглеждане точка осма отъ дневния редъ — одобрение предложението за окончателното уреждане на рекламиранията на Елизавета Милеско, предвидена въ чл. 3 отъ ромънско-българската спогодба, склучена въ Хага на 20 януари 1930 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Михайловъ (д. сг): (Прочита предложението изцѣло, заедно съ мотивите къмъ него — вж. прил. Т. I, № 104)

Председателстващъ А. Христовъ: Които приематъ прочетеното предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Министерство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 66)

Пристигваме къмъ разглеждане точка девета отъ дневния редъ — докладъ на бюджетарната комисия по бюджетопроекта за разходите по Министерството на народното просвещение за 1931/1932 финансова година.

Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ докладъ нѣма да правя, но съмъ длъженъ да направя съобщение за онова, което е прието въ бюджетарната комисия, и за измѣненията, които сѫ направени отъ нея, за да ги имате предъ видъ при дебатите, които биха се открили по § 1 отъ бюджетопроекта.

По § 1 отъ бюджетопроекта бѣ предвидена сумата 795.840.000 л. Комисията увеличи тази сума съ 2.400.000 л. и стана всичко 798.240.000 л. Измѣненията по този параграфъ се състоятъ въ следното.

Бюджетарната комисия обсѫди подробно въпроса за заплатите на персонала по Министерството на народното просвещение и прие по принципъ тия заплати. Считайки, обаче, че тѣ за нѣкои категории служители, особено за нѣкои категории учители, сѫ малки, се помѣжи да намѣри въ крѣга на общия кредитъ за министерството икономии, които да употребѣ за увеличение на заплатите. Такива бюджетарната комисия можа да намѣри въ размѣръ на 2.400.000 л., съ пожелание, ако би могло, да се откажне

отъ други мѣста нѣкоя и друга сума отъ бюджета на Министерството на народното просвещение, за да се увеличи кредитъ за заплатите на учителите. Въ нѣколко заседания на началниците на отдѣления при министерството, на които присъствувахме г. министърътъ и азъ, можахме да направимъ съкращения съ още 400.000 л. Тѣхъ взехме отъ кредита 2.000.000 л., предвиденъ за 10% възнаграждение на учителите въ пограничните училища, като намалихме процента отъ 10% на 8%. Все пакъ, обаче, възнаграждението на тия учители по този кредитъ ще остане въ сѫщия размѣръ; само нѣкои ще получаватъ по-малко, и то по 5-7 л. Не се намалява това възнаграждение на тия учители, защото по миналогодишния бюджетъ тия 10% имъ се даваха върху основната заплата, която по новия бюджетъ ще бѫде по-голѣма отъ миналогодишната. Така, напр., основната заплата на единъ гимназиаленъ учител по текущия бюджетъ възлиза на 3 хиляди и нѣколко стотинъ лева, а по новия бюджетъ е 4.100 л.; основната заплата на единъ първоначаленъ учитель бѫше около 1.750 л., а по новия бюджетъ ще бѫде 2.240 л.; сѫщо и заплатата на прогимназиалните учители по новия бюджетъ ще бѫде по-голѣма.

Ще ви посоча по-подробно какви увеличения се направиха, защото предполагамъ, че при дебатите по § 1 отъ бюджетопроекта нѣкои г. г. народни представители може да направятъ конкретни предложения, които ще се покриватъ отъ измѣненията, които бюджетарната комисия е направила въ бюджетопроекта. По този начинъ ще спестимъ и време.

Преди всичко, направи се ново категоризиране на директорите въ срѣдните училища. Така, заплатата на директорите на III Софийска образцова мѫжка гимназия става 7.000 л., а по бюджетопроекта тя бѫше за първите двама 6.800 л., а за директора на III Софийска образцова мѫжка гимназия — 6.375 л. Заплатата на директорите на 11 други гимназии, които сѫтаме, че сѫ и по-голѣми, съ повече ученици, и въ мѣста, кѫдето животътъ сравнително е по-скажъ, поставени въ други условия при администрирането на гимназийте — ако е необходимо, ще изброя кои сѫ отъ 6.375 л., колкото бѫше предвидена въ бюджетопроекта, се увеличава на 6.800 л. Заплатата на директорите на останалите държавни гимназии и педагогически училища остава такава, каквато бѫше предвидена въ бюджетопроекта — 6.375 л. Обаче заплатата на 8 директори на гимназии въ малки градове, съ малко ученици и паралелки, отъ 6.375 л. се намалява на 6.000 л. Фактически и при тази основна заплата, тѣ ще получаватъ повече, отколкото сѫ получавали досега.

На учителите по новите езици въ всички срѣдни училища, свръхъ заплатата, предвидена въ бюджетопроекта, се дава още по 200 л., а на учителите по техническите предмети — 150 л.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): По-добре е даказвате измѣненията, когато докладвате отдѣлните параграфи. Иначе се губятъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Сега въ новия бюджетъ има само единъ единственъ параграфъ, по който се предвижда кредитъ за заплата на всички служители по ведомството на народното просвещение. По този параграфъ ще се дебатира и ще се правятъ предложения. И затова сега ви сѫобщавамъ всички измѣнения. Сега нѣма, както бѫше въ миналото, отдѣленъ параграфъ за срѣдното образование, отдѣленъ параграфъ за основното образование, отдѣленъ параграфъ за Университета. Сега всички тѣзи отдѣлни параграфи за заплата на личния съставъ сѫ слѣти въ единъ единственъ.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): Казвате общо, че на 11 директори заплатата се увеличава, на 8 се намалява. Да ги чуемъ кои сѫ. Не може така общо да се говори. Напр., вие казвате, че се увеличаватъ заплатите на нѣкои директори на гимназии въ известни градове, кѫдето животътъ билъ по-скажъ. Азъ питамъ: за учителите въ новите земи, кѫдето животътъ е най-скажъ, предвидѣли ли сте увеличение на заплатите? Така, както сѫобщавате общи цифри, пакъ не е ясно и ще става нужда да се искатъ обяснения.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Това може да бѫде само по отношение на директорите.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): И за директорите е важно да знаемъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Щомъ искате да ви освѣтля, ще ви съобщя каква заплата се предвижда за директорите на срѣдните училища въ разните градове. На директорите на двата учителски института — въ Пловдивъ и въ Шуменъ — и на директора на III Софийска образована мажка гимназия — по 7.000 л.; на директорите на I мажка и I девическа гимназии, на директорите на II мажка и II девическа гимназии и на директора на III девическа гимназия, всички въ София, на директорите на гимназии въ Пловдивъ, Варна и Русе — по 6.800 л.; на директорите на гимназии въ Бидинъ, Ломъ, Враца, Плевенъ, Търново, Шуменъ, Любеч, Габрово, Казанлъкъ, Сливенъ, Бургасъ, Стара-Загора, Хасково, Ямболъ и Кюстендилъ — по 6.375 л., която е предвидена и въ бюджетопроекта; на директорите на гимназии въ градовете: Орѣхово, Разградъ, Самоковъ, Горна-Джумая, Трънъ, Пазарджикъ, с. Райково, Харманлий и Станимака — по 6.000 л.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): Какво става съ заплатите имъ — увеличаватъ ли се или се намаляватъ, въ сравнение съ тия, които сѫ предвидени въ проекта?

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): За последните, които изброяхъ и казахъ, че ще получаватъ по 6.000 л., заплата имъ се намалява съ 375 л. — специално за директора на гимназията въ Райково и по новия бюджетопроектъ заплатата му бѣше 6.000 л. — съ огледъ на лицата, които се назначаватъ, и съобразно голѣмината на гимназията по паралелки и ученици.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): За един отъ директорите казахте, че е взето предъ видъ скѫпията на живота, за последните сега казвате, че сѫ взети предъ видъ други съображения. Въ Райково, напр., условията на живота сѫ по-тежки, предметите отъ първа необходимост сѫ съ 30—40% по-скѫпи, отколкото въ Пловдивъ. Сѫщото е и за Неврокопъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): За директора на гимназията въ Райково бѣше предвидена заплата 5.950 л., а сега му се увеличава на 6.000 л. И въ миналото директоръ на гимназията въ Райково е получавалъ по-малко отъ директорите на други гимназии. Фактически има увеличение въ заплатата на директора на гимназията въ Райково, въ сравнение съ онова, което е било предвидено въ бюджетопроекта и което е получавалъ въ миналото.

Увеличение въ заплатата на учителите по новите езици има общо за учителите въ цѣла България.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): За Неврокопъ?

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): За Неврокопъ положението е по-друго. По този въпросъ ще се обяснимъ допълнително. Тамъ нѣма държавна гимназия. Вие знаете, че положението тамъ е специално.

На учителите по новите езици, безразлично кѫде се намиратъ срѣдните учебни заведения — разбира се, че такава ще бѫде заплатата и на тѣзи учители въ общинските и непълни гимназии — заплатата се увеличава съ 200 л.

На учителите по техническите предмети тя се увеличава съ 150 л. повече отъ това, което е предвидено по проекта.

Г. г. народни представители! Въ миналото въ бюджета на Министерството на просвѣтата имаше единъ кредитъ отъ 14 miliona лева, който се разпределяше за допълнително възнаграждение на учителите отъ срѣдните училища въ оните градове, кѫдето училищните настоятелства даватъ по-голѣми заплати на своите учители. Предъ видъ на това, че този кредитъ се премахва и всички допълнителни възнаграждения, които сѫществуваха по миналите бюджети, днес вече не сѫществуватъ, като направихме едно категоризиране на директорите изобщо въ срѣдните учебни заведения, така сѫщо налага се, поради скѫпията на живота и поради това, че условията на преподаване въ тия градове сѫ по-други и става единъ по-другъ подборъ на персонала — и на учителите въ тѣзи срѣдни учебни заведения да се даде по-голѣма заплата. И така, на редовните гимназиални учители въ София, вънъ отъ предвидената основна заплата 4.100 л., се дава още по 400 л. на месецъ; на учител-лъкарите и зъболѣкарите въ София — по 200 л. къмъ основната заплата, за което ви казахъ по-рано, даватъ се още 200 л., така че ще получаватъ повече по 400 л. на месецъ; на учителите по техническите предмети въ София, на редовните прогимназиални учители, сѫщо и на редовните първоначални учители въ гимназии въ София се дава въ повече отъ предвидената основна заплата въ

бюджетопроекта, още по 200 л.; на редовните гимназиални учители въ гимназии въ Пловдивъ, Варна, Русе се дава повече, отколкото е въ проекта, по 250 л.; на учителите по нови езици — по 150 л.; на учителите по технически предмети — по 100 л.; на редовните прогимназиални учители и на редовните първоначални, които учителствуватъ въ срѣдните учебни заведения въ казанитѣ три града — по 100 л.

Става едно повишение на заплатите и на секретарите, и на помощникъ-окрѣжните училищни инспектори. На секретарите се дава допълнително по 275 л. месечно и на помощникъ окрѣжните училищни инспектори, съ право на прогимназиални учители — сѫщо по 275 л. месечно.

На секретаря на Университета възнаграждението се увеличава, въ повече отъ онова, което е по проекта съ 850 л. месечно, а на управителя на Александровската болница — съ 200 л.

Въ медицинския факултетъ въ института по биология на редовния професоръ се оставя заплата само за 9 месеци.

Въ агрономо-лѣсовъдския факултетъ, въ института „частно лесовъдство“ единъ извѣнреденъ професоръ става редовенъ професоръ. Той е вече такъвъ, обаче погрѣшио е написанъ извѣнреденъ. Сѫщо и въ института по лесовъдството — вмѣсто единъ извѣнреденъ се пребъджа единъ редовенъ професоръ, какъвто е той и сега фактически.

Въ богословския факултетъ, катедрата по догматическо богословие, единъ извѣнреденъ професоръ става редовенъ професоръ. Фактически той и сега си е такъвъ — станаъ е такъвъ презъ течение на годината.

Въ ветеринарно-медицинския факултетъ въ института по фармакология заличава се възнаграждението за единъ асистентъ и за единъ хоноруванъ частенъ доцентъ, като се предвижда единъ редовенъ доцентъ, провъзгласенъ вече отъ факултета. Въ сѫщия факултетъ, въ хирургическата клиника и поликлиника, сѫщо се заличава единъ асистентъ и единъ частенъ хоноруванъ доцентъ и се предвижда единъ редовенъ доцентъ.

Въ вътрешната медицина съ терапия и клиника, вмѣсто асистента, се предвижда редовенъ доцентъ.

Вписва се и единъ новъ кредитъ за Университета, който е билъ пропуснатъ, отъ 300.000 л., за възнаграждение на преподавателите, на които е възложено да четатъ, покрай своите лекции, временно по дисциплини отъ други катедри и за изпитни пари на хоноруваните преподаватели.

С. Дръновски (з): Катедрите по частно и общо лесовъдство и агрономство въ ветеринарния факултетъ и въ агрономическия факултетъ слѣха ли се или оставатъ както е сега?

Докладчикъ И. Лъкарски (р. сг): Положението не е промѣнено.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Едното е зоотехника, а другото е скотовъдство, така че не могатъ да се слѣятъ.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Въ агрономическия факултетъ има институтъ по общо скотовъдство и по частно скотовъдство, а въ ветеринарния факултетъ — по зоотехника и хигиена.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: То не е общо и частно скотовъдство, то е зоотехника. Остава само една обща катедра.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Както казахъ, вписва се единъ новъ кредитъ за възнаграждение на преподавателите въ Университета, които четатъ лекции и по други катедри. Това се предвидѣ по силата на закона и защото иначе би трѣбвало да бѫдатъ назначени щатни.

Въ народните музеи на Университета се дава едно допълнително възнаграждение по 500 л., а на асистентите — по 325 л., за да се приближатъ по заплата къмъ асистентите въ Университета.

Въ народните библиотеки. На главния библиотекарь въ София се дава допълнително възнаграждение 350 л., на библиотекарите въ София по 150 л., а на тия въ Пловдивъ — по 100 л.

Въ института за глухонѣми въ София заплатата на директора се увеличава съ 355 л., а на тия въ Пловдивъ и Варна съ 305 л. На прогимназиалните учители при института за слѣпи — по 150 л.; на първоначалните учители въ институтите за слѣпи и за глухонѣми въ София — по 340 л., а на тия въ Пловдивъ и Варна — по 240 л.

Всички тѣзи увеличения на заплатите на персонала по § 1 даватъ обща сума 2.400.000 л. Необходимата сума се взема: 2.000.000 отъ § 94 — помощи на Народния театъръ,

който параграфъ се намалява съ 2.000.000 л., и отъ § 123 — за комисии — се взематъ 400.000 л.; защото бюджетарната комисия прие по начало, че на всички длъжностни лица, които участватъ въ разни комисии, нѣма да се плаща допълнително възнаграждение, защото тѣ ще работятъ въ служебно време. За това участие на длъжностни лица въ комисии ще има и въ закона за бюджета специаленъ членъ, който ще уреди въпроса.

Като така и кредитът, предвиденъ за комисии, каквото трѣба да има при Министерството на народното просвѣщението, основателно трѣба да бѫде намаленъ. Той е вече намаленъ съ 400.000 л., които, както ви казахъ, по решението на бюджетарната комисия се прехвърлятъ въ кредитта за заплати.

Това сѫм принципиалнитѣ, така да се изразя, промѣни, по-сѫщественитѣ промѣни въ този бюджетъ. Останалитѣ дребни поправки ще ви съобщя допълнително, следъ приемането на параграфа, защото тѣ не измѣнятъ размѣра на кредита по параграфитѣ, нито този на цѣлия бюджетъ.

Дължа да съобщя, обаче, че въ централното управление се предвиди единъ архитектъ, заведуващъ службата по строежа на училищни сгради въ България.

При това положение, г. г. народни представители, все никакъ въ кръгла на възможното можа да се направи едно малко увеличение въ заплатата на нѣкои категории учители. Но ще трѣба да констатирамъ — и съмѣтамъ това за свой дѣлъгъ — че все пакъ остава въ това направление да се прави доста много, защото заплатитѣ на известни категории учители, особено на първоначалнитѣ и прогимназиалнитѣ, оставатъ все малки. Основнитѣ имъ брутни заплати, макаръ да има подобрение и въ тѣхъ, все пакъ оставатъ още не напълно задоволителни. И затова задачата на бѫдещето управление, както и на бѫдещия Парламентъ, трѣба да бѫде, когато разглеждатъ бюджета на Министерството на просвѣтата, да намѣрятъ достатъчно срѣдства, за да бѫдатъ подобрени заплатитѣ на тия две категории държавни служители. Нѣма защо да описвамъ тѣхъ положение като народни учители. Тѣхното назначение, условията, при които сѫм поставени да работятъ, службата, която изпълняватъ, надеждитѣ, които имъ се възлагатъ, и ролята, която играятъ за просвѣтата и възпитанието на нашите деца, безспорно, налагатъ повече грижи и за тѣхъ. Ако Парламентът намѣри възможностъ и условия и ако за това правителството би се съгласило, трѣба наистина въ това отношение да се направи нѣщо. Но въ кръгла на срѣдствата, които сѫм въ бюджета, както моето впечатление, така и впечатлението на членовете на бюджетарната комисия е, че не могатъ да се намѣрятъ достатъчно кредити, съ които да увеличимъ заплатитѣ на тия две категории учители. Моето разбиране, обаче, е, че за увеличение заплатитѣ на тия две категории учители бихме могли да отдѣлятъ нѣколко милиона лева отъ кредити, предназначени за цели, които сѫм въ връзка съ това образование. Все пакъ, обаче, тѣ ще бѫдатъ недостатъчни, но тѣ бихме могли да бѫдатъ присъединени къмъ други кредити, ако такива биха се намѣрили извънъ бюджета на просвѣтата, за да се увеличатъ предвиденитѣ вече заплати на споменатитѣ категории учители.

Следъ тия нѣколко пояснения, които ви дадохъ, азъ ще ви докладвамъ бюджетопроекта. (Чете)

Б Ю Д Ж Е Т *

за разходитѣ по Министерството на народното просвѣщението за 1931/1932 финансова година".

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ за главието на бюджетопроекта, моля, да вдигнатъ рѣшка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): (Чете)

„Глава I.

Разходи за личния съставъ".

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ за главието на глава I, моля, да вдигнатъ рѣшка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): (Чете § 1 — вж. прил. Т. I, № 82)

Комисията увѣличи кредитта по този параграфъ отъ 795.840.000 л. на 798.240.090 л.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Досю Негенцовъ.

Д. Негенцовъ (с. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Може би не само защото сме въ края на сесията, но и въ края на законодателния периодъ, затуй народното представителство се отнася съ малка заинтересованостъ къмъ въпросите, които се поставятъ на разглеждане и разрешение. Нека ви кажа откровено, че се боя да не би и азъ да внеса една по-голѣма тежкота въ така общата атмосфера на натегнатостъ, която сѫществува въ нашия Парламентъ.

Дължа, обаче, да кажа, че не мога да се избавя отъ желанието да кажа нѣколко думи по бюджетопроекта на Министерството на народната просвѣтба.

Г. г. народни представители! Въ общите дебати по закона за бюджета на държавата съ основание бѣха зачекнати всичките голѣми въпроси на нашата външна и вътрешна политика. Централната мисъль, обаче, въ всичките речи бѣ голѣмиятъ въпросъ за нашата стопанска криза, за нейния произход и за нейнитѣ последици. Твърде обяснимо бѣ да се засегнатъ причините на тая стопанска криза и да се посочатъ ония мѣроприятия, които би трѣбвало да се приематъ, за да се излѣзе отъ това тежко стопанско и финансово положение на страната.

Безспорно, не е моя задача, чито му е мѣстото тукъ да зачеквамъ отново тоя въпросъ. Не е потребно да се установява, дали стопанская криза е резултатъ на свѣтовната война, дали тя се дължи на несъответствието между производството и консумацията, дали тя е резултатъ на свръхпроизводството, дали тя, най-сетне, се дължи на намаление консомативната способностъ у широките народни маси. Онова, което е безспорно, то е, че тая стопанска криза сѫществува, че макаръ отъ мнозина да бѣ таксувана като фатална неизбѣжностъ, въ всѣки случай тя изисква съответни грижи отъ респективните управления тукъ или тамъ, за да се намѣри изходъ отъ това положение.

Всички оратори, обаче, при общите дебати по закона за бюджета на държавата, зачеквайки тоя голѣмъ въпросъ на нашата вътрешна политика, не зачекнаха другъ единъ не по-маловаженъ въпросъ — въпросъ за така наречената морална криза, за тая духовенъ упадъкъ, който сѫществува въ нашата страна, която криза, нека ви кажа откровено, едвали не е по-голѣма или поне е равна съ стопanskата криза, която сѫществува, която бушува, която всички отбелязаха и която създава твърде основателно грижи на всички обществени дейци и на ония политики, които въ единъ или другъ моментъ управяватъ.

Моралната криза, която сѫществува въ нашата страна, г-да, е голѣма, твърде тежка и нейнитѣ последици може би ще бѫдатъ по-опасни, отколкото последиците отъ стопанская криза. Тая морална криза вие сами я чувствувате, вие сами я виждате; тя се шири въ всички срѣди, обхваща всички слоеве отъ горе до долу. Ако трѣба да се положатъ съответнитѣ грижи за изходъ отъ тежкото стопанско положение, въ което се намира нашата страна, не по-малко грижи трѣба да се положатъ за да излѣземъ отъ това тежко положение, което сѫществува у насъ въ областта на нашата духовна култура, въ областта на нашето морално възпитание. Между стопанская криза и духовната криза сѫществува една твърде голѣма връзка. Едната е може би последица отъ другата. Нѣма защо да се спори върху това, че сиромашията, бедността създава една отъ сѫщественитѣ предпоставки за крайно отрицателни не само мисли, но и действия. Ако въ всички срѣди въ нашата страна се отбелязватъ едни отрицателни настроения, нека не се забравя, че тѣзи отрицателни настроения се дължатъ не само на случаини навѣти, но се дължатъ и на стопанските условия, които преживявя нашата страна, при които условия всѣка най-отрицателна идея, всѣки, най-отрицателенъ стремежъ памира най-добра почва на развитие. Ако следъ дъждовно време растатъ добри и отровни гъби, не забравяйте, че при това тежко стопанско положение ще се явятъ като последица крайно отрицателни настроения, които нѣма да допринесатъ нищо за правилното, нормалното и спокойното развитие и изграждане на нашата страна. И ако държавата е принудена да употребява всички срѣдства, да предприема редъ мѣрки, за да излѣземъ отъ тежкото стопанско положение, азъ питамъ: прави ли тя достатъчни усилия, за да излѣземъ отъ това тежко морално положение, въ косто се намира нашата страна? Какви мѣрки взема тя, за да гарантира едно човѣшко общежитие?

Г. г. народни представители! Моята задача въ дадения случай не е да разреша тая голѣма проблема — премахването на моралната криза; азъ само я поставямъ. Тази голѣма проблема ще се разреши съ общо участие и съдѣствие на всички общественици, които работятъ за изграж-

*) За текста на бюджетопроекта, принетъ на I четене, вж. прил. Т. I, № 82.

дането на нашата страна. Да се вземат всички мърки за създаването на условия за едно правилно морално възпитание във нашата страна, това се явява една колкото обществена, толкозъ и държавна необходимост. Ще бъдем ли ние във състояние да употребимъ всички мърки, за да подсилимъ, за да обезпечимъ всички ония възпитателни институти, които могатъ да гарантиратъ едно правилно, нормално възпитание във нашата страна? Г-да! Възпитанието е единъ процесъ на постепенно въздействие, преди всичко чрезъ примъра. Правимъ ли ние достатъчни усилия, чрезъ нашите обществени, политически и гражданска действия, за изграждането на моралното, гражданско и политическо възпитание на нашия народъ? И азъ не зная дали при нѣкой другъ случай било по-подходящо да се постави тая голѣма проблема на нашия общественъ и политически животъ, отколкото тукъ при разглеждане бюджета за народната просвѣта.

Азъ ще спра вниманието ви върху ония сѫществени положения, които по-малко или повече идатъ да подпомогнатъ, да улеснятъ голѣмата задача на едно правилно възпитание във нашата страна и които могатъ да подсилятъ, да подпомогнатъ за изграждането на единъ духъ на по-голѣма трезвостъ, духъ, който ще способствува разумът да доминира надъ чувствата и моментните настроения, духъ, който ще внесе едно по-голѣмо самообладание въ нашия общественъ животъ и въ голѣма степень ще улесни моралното политическо и гражданско изграждане на нашата страна.

Съ бюджета на народната просвѣта се очертаватъ задачите на нашето училище, на нашето образование. Нѣмамъ възможностъ въ този моментъ да спирамъ вашето внимание върху нашата училищно-образователна система и върху нейното съдържание, върху нейните насоки, върху ония принципи или основни положения, които трѣба да доминиратъ въ нашата училищно-образователна система; дали тази система ще трѣба да продължава да почива изключително на тѣй наречения идеологиченъ или хуманитаренъ принципъ, или трѣба да добие едно по-голѣмо приложение тѣй наречения утилитаренъ принципъ; дали ще трѣба чрезъ реформитъ, които се въвеждатъ въ областта на нашето училище, това последното да пригодимъ къмъ нашия практически животъ, като да демъ възможностъ за едно по-широко застѣжване на тѣй наречени приложни науки; дали нашето образователно дѣло ще трѣба да се нагоди въобще по-близо до ония стопански нужди, които има нашата старна. Азъ не зная дали въ този моментъ ние бихме могли да разрешимъ този въпросъ, който не интересува само настъ, а интересува всички педагози и мислители въ чужбина. Новитъ нужди на живота, безспорно, налагатъ едно пригодяване на училищата къмъ тѣхъ. Въ какъвъ смисъль, въ какъвъ размѣръ ще трѣба да се реформира нашата училищно-възпитателна система, може би този въпросъ ще бѫде въ едно близко или далечно време предметъ на разисквания и разрешаване. Азъ не зная дали по този въпросъ нашето Министерство на народното просвѣщение има ясно определено становище. Азъ зная, че се иска отъ нѣкои да се пригоди нашата прогимназия къмъ нуждите на стопанския животъ. Не зная доколко това ще бѫде разумно, като се има предъ видъ, че не само у настъ, но и въ чужбина въ основното училище е застѣжено общото образование и че всѣко професионално образование трѣба да се базира на едно здраво основно образование. Въ чужбина се разисква само по отношение на срѣдното образование, доколко то трѣба да бѫде нагодено къмъ нуждите на живота, какви реформи ще трѣба да бѫдатъ внесени въ него, за да бѫде нагодено къмъ практическите нужди на живота. Този въпросъ, безспорно, ще трѣба да бѫде прорученъ и азъ бихъ само молилъ Министерството на народното просвѣщение когато ще решава голѣмата проблема — реформитъ, които ще трѣба да станатъ въ нашата училищно-образователна система — да бѫде внимателно. Общото схващане почти на всички наши срѣди е, че нашите срѣдни училища създаватъ единъ контингентъ отъ образованi хора, които нѣма кѫде да намѣрятъ да пласиратъ своите знания, и затова наложително е да се предприеме една реформа въ нашите срѣдни училища, за да бѫдатъ нагодени тѣзи училища къмъ нуждите на нашия животъ. Но мене ми се струва, че тая проблема е толкова сложна, че не знамъ дали би могла да се разреши много бързо и твърде леко. Азъ оставямъ настрана политическиятъ предпоставки, които до голѣма степень предрешаватъ въпроса въ една или друга смисъль. Има повикъ за намаление, за закриване на срѣдни училища, особено на непълните гимназии. Има мнение непълните гимназии да се преобразятъ въ реалки, които покрай общото образование да даватъ и

практическо образование и практически познания. Азъ не знамъ дали трѣба да се отиде до тамъ, че нашите срѣдни училища да добиятъ характеръ на професионални училища и по този начинъ да измѣстятъ съвръшено професионалното образование, което се рѣководи отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда.

Г. г. народни представители! Това, което въ дадения случай ме интересува най-вече и на което бихъ желалъ да обѣрна повече вашето внимание, това е въпросътъ за нашето основно образование. Азъ не отричамъ образователната система изцѣло, тъй както е наредена на насъ; азъ не отричамъ, че държавата трѣба да се грижи за общото срѣдно и висше образование, както и за специалното срѣдно и висше образование, но мене ми се струва, че държавата трѣба да се грижи преди всичко за основното образование — да го засили, да го затвърди, да го засижи, да го направи достъпно за всички български граждани. Основното образование по нашата конституция е задължително, но не само по тази формална причина всѣки български гражданинъ трѣба да получи основно образование, а и затова, защото безъ едно добро основно образование не може да се очаква успѣхъ въ по-горното общо образование и въ практическите занятия, на които ще се посвети българскиятъ младежъ, свършилъ основното училище.

За да бѫде гарантирано основното образование, ще трѣба да има достатъчно училищни сгради. Въ това отношение се прави доста и трѣба да се пожелае този въпросъ да бѫде разрешенъ радикално.

Освенъ грижата за училищни сгради, ще трѣба да се подпомогнатъ всички ония деца, които по силата на семейни и икономически причини не могатъ да посещаватъ училището.

Но едно отъ главните условия за гарантиране едно нормално, правилно, системно основно образование, това е да има добре подгответи основни учители. Въ храма свещенодействува свещеникътъ, а въ училището свещенодействува учителътъ, който твори, дава възпитание и образование. Училищни сгради, отговарящи на всички хигиенични изисквания, сѫ единъ отъ условията, при които може да се даде правилно основно образование, но не трѣба да се забравя, че душата на училището, това е учителътъ и само учителътъ. Съ своето творчество, съ своето умениесъ, съ своето разбиране, съ своята вештина той създава отъ подрастващите поколѣния, които излизатъ отъ училищата български граждани, които съ достойнство, умение и честъ изпълняватъ своя общественъ и държавенъ дългъ. Всѣкога съмъ разбиralъ, че основниятъ учитель, преди всичко трѣба да бѫде единъ достатъчно подгответъ, интегрално образованъ човѣкъ, който има всички методически и педагогически знания; морално издигната личностъ, която умѣе да завладѣе ума и сърдцата на подрастващите поколѣния — оня суръвъ материалъ, който му се дава въ училището; човѣкъ, който може да носи съ достойнство всичка ония обществени задължения, които въ единъ или въ другъ моментъ му се поставятъ на плещитъ по силата на една неизбѣжна необходимостъ. Учителътъ трѣба да бѫде културенъ, морално издигнатъ, съ свободенъ духъ, творецъ на своята работа. Учителътъ трѣба да бѫде на сърдчаванъ въ своите действия и въ никой случай не трѣба да бѫде ограничаванъ и спъванъ.

Г. г. народни представители! Какъ се подгответъ основниятъ учителъ? Обикновено основниятъ учителъ въ последните години е завършилъ педагогическо училище. Не знамъ дали Министерството на народното просвѣщение възнамѣрява да направи нѣкаква реформа въ това отношение. Струва ми се, че е време вече образователната подготовка и образователната цензъ на нашия основенъ учителъ да се подобри. Педагогическиятъ училища трѣба да се нагодятъ така, че да даватъ толкова персоналъ за нашите основни училища, колкото е необходимо. Тѣ сѫ специални училища и трѣба да излизатъ толкова кандидати за учители, колкото сѫ потрѣбни за вакантните места. Опитътъ, който се прави отъ страна на Министерството тази година съ откриване на едногодишенъ курсъ за младежи, свършили гимназия, въ който специално да се подгответъ по методика и дидактика и по всички дисциплини, които сѫ потрѣбни въ учебно-възпитателната дейностъ на учителя, нека очакваме, че ще даде единъ добъръ резултатъ и ще даде възможностъ за реформиране наше училище.

Нашето основно училище ще продължава да се развива и да расте. При нарастване на нашето население съ 100 хиляди души годишно, ние ще имаме едно увеличаване на учителския персоналъ приблизително отъ 500—1.000 души минимумъ годишно. И твърде обяснимо е, защо бюджетъ

тъть на Министерството на народното просвещение расте автоматически, защо въ него намаления не можете да правите. Вие можете да намалявате кредитите по всички други ведомства, защото може да се намали съответният персонал, но персоналът по Министерството на народното просвещение не можете да го намалявате. Защото, дори ако речете да дадете на всички учители да обучават по 40 деца, както постановява законът, вие не ще имате възможност да приложите това постановление поради обстоятелството, че няма такива учебни стани, които да побират 40 деца. Ако нѣкога достигнем до положението да имаме училищни сгради съ стани, които могат да поберат не 40 деца, колкото законът иска да обучава единъ учитель, но 50 и 60 деца и дадете на единъ учитель да обучава 50–60 деца, това ще бѫде оправдано отъ точка зрене на икономия, но отъ точка зрене на хигиена, обучение и възпитание нѣма да бѫде оправдано. Та учителскиятъ персонал ще нараства и разходитъ по Министерството на народната просвета ще продължават да се увеличаватъ.

Често пожти се говори — даже и въ бюджетарната комисия се изтъкна тая мисъль — че учителятъ трѣбва да бѫде подготвенъ и за една стопанска дейност. Азъ ще кажа, че никога нашиятъ учитель не е отбѣгалъ да упражнява стопанско въздействие въ селото, кѫдето той живѣе. Преди да се явятъ агрономи, които да упражнятъ известно въздействие за издигане на нашето земедѣлие, на нашето скотовъдство, учителятъ бѣше, които въ голѣма степень подпомагаше населението въ това отношение. Азъ мога да ви наброя сума стари учители, мнозина отъ които сѫ вече покойници или пенсионери, които въ мѣстата, кѫдето работѣха, създадоха лозарство, пчеларство, овощарство, бубарство, изградиха нашето кооперативно дѣло и пр. Тѣ бѣха единствените дѣйци въ селото, които изградиха нашето селско стопанство.

Р. Маджаровъ (д. сг): Тѣ намалѣха.

Д. Негенцовъ (с. д): Тѣ може би сега не сѫ въ такъвъ брой, както сѫ били нѣкога. Тази мисъль, да се подпомогне нашето стопанство въ селата, никога не е напускала учителятъ, и ако младите учители не работятъ въ това отношение, това се дѣлжи на обстоятелството, че учителятъ бѣха измѣстени отъ агрономите, които отидаха въ селата.

Стопанската насока, които се желае да се даде на дейността на учителя, сама по себе си не е лоша, но вардете се да не се отива до крайност, защото учителятъ преди всичко трѣбва да бѫде добъръ учитель въ училището, да владѣе всички педагогически знания, а следъ това да бѫде добъръ стопанинъ, да мисли за нивата си, да мисли за овощната си градина. Той трѣбва да мисли преди всичко за децата, които посещаватъ училището, той трѣбва преди всичко да се подготви за своята специална педагогическа дейност. Ако той има сили и време, за да подпомогне стопанското развитие на нашето село, ние ще му рѣкоплѣскаме, това е добре дошло, но той не бива да отива въ тая насока до крайност, която ще се отрази на подготовката му като педагогъ. Има една стара българска мѫдрост, които казва: „Две дини подъ една мишница не се носятъ“. Или той ще бѫде добъръ учитель и ще владѣе работата си добре, ще посвети силите, вниманието и службата си на децата, които му сѫ повѣрени, или той ще бѫде — както имаме такива случаи — селски стопанинъ, който става сутринъ въ 4 ч., работи до 8 ч. на лето, на нивата, въ 8 ч. идва въ класъ съ ботуши и скъляни, почва да учи децата и мисли дали ще падне дъждъ, дали градъ ще обие нивите му, а за децата, които му сѫ повѣрени, се интересува много малко. Такъвъ учителъ не е желанъ. Известенъ ви е този типъ селски учителъ, който се идеализира въ романа на Вазова „Казаларската царица“. Е добре, мислите ли, че такъвъ единъ учителъ ще бѫде полезенъ за децата? Той може да бѫде до голѣма степень полезенъ за себе си, той може да засили своите приходи, той може да подпомогне своето стопанство, но ще упражни ли той основа влияние, което е необходимо, върху децата? Азъ лъжа приди всичко учителът да бѫде подготвенъ за своята специална работа. Страницата негова дейност може да бѫде едно допълнение, което въ никакъ случай не бива да бѫде въ ущръбъ на специалната му подготовка и дейност.

Г. г. народни представители! За да можемъ да искаме една успѣшна дейност отъ нашия учителъ въ училището, за да можемъ да искаме една успешна дейност отъ учителя като общественъ деецъ — да въздействува върху нашия стопански животъ — вие ще се съгласите, че преди всичко този учителъ ще трѣбва да бѫде материално обез-

печенъ. Азъ съмъ говорилъ и другъ пѫтъ по този въпросъ и не бихъ искалъ въ този моментъ да го зачеквамъ, ако той не бѫше зачекнатъ съ новия бюджетъ за народната просвета, съ промѣната и фиксирането на заплатите на всички държавни служители и конкретно и на нашите учители. Не съмъ азъ, който ще защищавамъ тезата, че трѣбва да се увеличи бюджетъта на българската държава и конкретно — бюджетъта на народната просвета. Но мене ми се струва, че все пакъ трудътъ на нашия учителъ въ никакъ случай не трѣбва да се подценява, все пакъ на учителя трѣбва да се даде едно съответно възнаграждение, защото той не е простъ служителъ на българската държава, той не извѣрва една механическа работа, а той е творецъ на душата на ония млади поколѣнія, които му се повѣряватъ. Той трѣбва да познава децата, той трѣбва да владѣе тѣхната душа, той трѣбва да притежава всички ония предпоставки, които въ голѣма степень предвещаватъ една сполучлива и успѣшна учебно-възпитателна дейност. Той е творецъ и работникъ надъ живи хора. Неговата дейност не е дейност на единъ обикновенъ техникъ. Въ цѣлата му дейност трѣбва да промличатъ и познания, и разбирия, и вещина, и преданостъ въ служба на едно хубаво дѣло, каквото е възпитанието и образоването на подрастващите поколѣнія. Учителятъ трѣбва да работи надъ себе си. Той трѣбва да се подготвя, той трѣбва да чете, той трѣбва да следи литературата, трѣбва да познава педагогическата книжнина, трѣбва да владѣе всички ония науки, които закрѣпляватъ неговите познания по специалната му служба въ училището. За туй той трѣбва да има достатъчно материали срѣдства, които да обезпечатъ неговото сѫществуване, да улеснятъ неговото образование, неговата вещина, неговата творческа дейност въ училището.

Какво се дава на нашия учителъ по силата на новия бюджетъ? По новия бюджетъ, на първоначалния учителъ се дава начална заплата 2.260 л., която следъ 6 години става 2.500 л. и т. н., а следъ 30-годишна служба достига едва 3.300 л. На прогимназиалния учителъ, който е служителъ, тъй да се каже, въ горния курсъ на основното училище, се дава отъ 2.850 л. до 3.900 л. На срѣдношколскиятъ или гимназиалния учителъ се дава първоначална заплата 4.100 л., която достига до 6.000 л. Отъ думите на г. докладчика става ясно, че благодарение на малките икономии, които се направиха отъ бюджетарната комисия по бюджетопроекта на народната просвета, ще се даде едно малко възнаграждение на гимназилните учители въ София, Пловдивъ, Русе и Варна. Тая заплата, трѣбва да признаемъ, далечъ не е достатъчно да задоволи сияя нужди, които срѣдношколскиятъ учителъ има да задоволява. Ако погледнете, обаче, постановленията на закона за бюджета, вие ще видите, че първоначалниятъ учителъ, който не е прослужилъ 6 години, ще има една удържка отъ 100 л., следъ това ще му се удържатъ 10% за това, че е ергенъ, 10% за пенсия, 4% за данъци и около 300 л. за фонда „Посмѣртна каса“ при Министерството на народното просвещение и той ще получава между 1.500—1.700 л. или срѣдно 1.650 л. на месецъ. Вие ще съгласите, че съ тия пари учителъ въ село нито ще може да се обзаведе, нито ще може да се облѣче прилично, нито ще може да си достави покажаница, нито най-сетне ще може да си достави всичката оная необходима педагогическа книжнина, която му е потребна за неговата специална работа. Сѫщото би могло да се каже и за заплатата на прогимназиалния и гимназиаленъ учителъ. Азъ че знамъ защо бѣше тая удържка отъ 100 л., защо бѣха тия 10% удържки за ергените. Азъ разбирамъ желанието на г. министра на финансите на всѣка цена да направи съкращения на бюджета съ 600 милиона лева, но азъ не мога да разбера, защо когато се прави намаление на заплатите на едни държавни служители, не се прави такова намаление на заплатите на други; защо се прави намаление на заплатите по Министерството на просветата, а по други ведомства не се прави? Това намаление съ 100 лева и тия ергенски данъци отъ 10% по военното ведомство нѣма да се правятъ.

Г. г. народни представители! Онова, което смущава духа на нашето учителство, нека ви кажа откровено, е: първо, че никъде въ чужбина заплатите на учителите не сѫ тѣйници, както у насъ, и, второ, че заплатите на всички държавни служители, и специално на тия по Министерството на народната просвета, сѫ опредѣлени така, че не може да не възбуджатъ негодуване. Вие ще ми позволите да процитирамъ заплатите на учителите въ нѣкои държави презъ последната година и по анкетата, която се прави отъ учителския интернационал въ Парижъ. Тая анкета продължава и въ едно непродължително време тя ще ни даде заплатите на учителите въ цѣлия свѣтъ. Въ Англия заплатата на дипломирания редовенъ първоначаленъ учителъ

варира отъ 209.580 до 274.400 л. годишно; за недипломирани — отъ 133.140 до 165.200 л. Германия. Въ гр. Хамбургъ заплатата захваща отъ 138.600 български лева и следъ 25-годишна служба достига до 250.000 л. Въ Бременъ — отъ 117.150 до 237.600 л. Въ Любекъ — отъ 112.200 до 207.900 л. Въ Саксония, Брауншвайгъ и Тюрингия заплатата сръдно възлиза на 93.240 л., а следъ 27 годишна служба достига до 193.340 л. Въ Базария заплатата започва отъ 93.240 л., а следъ 21 годишна служба достига до 166.600 л. Въ Прусия е също както въ Бавария, обаче се дава допълнително възнаграждение отъ 200 марки до II и III класъ и 500 марки отъ III до V класъ. Въ Франция, където въ този моментъ се води една енергична борба за подобреие, заплатите на учителите варират отъ 63.250 л. до 104.500 л.; стажантите получават 57.750 л. Това съ основни заплати за цѣла Франция. Допълнително къмъ тия заплати има: 540 franca за първо дете; 720 franca за второ дете, 1.080 franca за трето и 1.260 franca за всъко последующе дете; за мѣстоучителствуване: 1.200 franca за Сенския департаментъ, 900 franca за населени мѣста съ повече отъ 150 хиляди жители и за по-малките градове, споредъ броя на населението, 750 franca, 600 franca, 500 franca, 400 franca, 300 franca и 200 franca. Въ населени мѣста съ по-малко отъ 5 хиляди души население не се плаща никакво възнаграждение. За жилище възнаграждението достига до 4.800 franca. Швеция. Въ Стокхолмъ учителите получават отъ 194.600 до 298.800 л. Учителите имат право на жилище или на отдѣлно възнаграждение за такова. Швейцария. Въ Лозана учителите получават отъ 108.000 до 175.000 л.; въ Невшатель — отъ 108.000 до 194.000 л.; въ Женева — отъ 140.400 л. до 205.200 л. Допълнителното възнаграждение въ Лозана и Невшатель е отъ 4.050 л. до 10.800 л., а въ Женева — отъ 4.860 л. до 10.800 л. Въ Цюрихъ, околността, заплатите варират отъ 102.600 до 135.000 л., а въ гр. Цюрихъ — отъ 157.464 л. до 223.560 л. Учителите въ прогимназииите получават отъ 186.300 л. до 256.284 л. Въ Бернъ първоначалните учители получават отъ 168.200 л. до 236.520 л., прогимназиалните — отъ 196.020 л. до 267.920 л., а гимназиалните — отъ 225.180 л. до 304.560 л. Полша. Заплатите варират отъ 44.100, начали, до 73.920 л. Следъ всъки 3 години се повишават съ 6.160 л. Допълнително се плаща за семейство до 5 члена — 4.480 л.; за жилище отъ 2.660 до 18.200 л. Въ столицата и по границата учителите имат 20% повече отъ другите учители, използват се съ 50% отстъпки по желѣзиците и съ безплатен медицински прегледъ. Чехославакия. При 11 класа, заплатите варират отъ 33.240 л. до 110.000 л. За семейство положение се плаща: до едно дете — 7.200 л., а за повече деца — 12.000 л. Плаща се и допълнително възнаграждение за мѣстоучителствуване: въ Прага, Бърно и Прага-бургъ — до 19.200 л., а за по-малко населението спада до 10.560 л. Въ Литва — една малка държавица — заплатата на първоначалния учител е 45.360 л.; на прогимназиалния — 63.840 л., на учителите въ лицей — 80.640 л. Допълнително възнаграждение се плаща за всъко дете по 3.360 л. За жилище, на семейство се плаща по 28.560 л., а на ергени — 19.740 л. За Коледа и Великденъ иматъ по половина месечна заплата въ повече.

Югославия. Заплатата на основните учители е 46.982 л. За семейство, за деца, и мѣстоучителствуване се плаща допълнително по 477 динара. За Ромъния и Турция нѣмамъ сведения, но знамъ, че въ Ромъния учителите получаватъ по-добро възнаграждение, отколкото у насъ.

Разбира се, че отъ тия цифри, които ви цитирамъ, не може да се съмѣта, че заплатите на учителите въ тия държави сѫ такива, че да задоволятъ нуждите имъ, защото тамъ животът е по-скъпъ и относително, и абсолютно. Въ последно време става дума за едно намаление на заплатите на германските учители съ 6%. Не знамъ дали въ този моментъ тоя въпросъ е разрешенъ, но знамъ, че учителите въ Германия почватъ да реагиратъ срещу това намаление на заплатите.

Г. г. народни представители! Онова, което често пѫти възбужда не малко негодувание въ срѣдата на нашето учителство, това сѫ допълнителните възнаграждения, които се даваха на чиновниците въ разните ведомства. Българскиятъ учител за никаква допълнителна работа не получава възнаграждение. Азъ нѣма да застѫпвамъ становището, че на всѣка цена трѣбва да се плаща допълнително възнаграждение на учителя за всички допълнителни работи, съ които той е натоваренъ. Азъ винаги съмъ наставявалъ да се даде на нашия учителъ едно възнаграждение скромно, но достатъчно за удовлетвори съните семеини, културни и обществени нужди. Допълнителната работа, които върши учителятъ, трѣбва да бѫде като една негова длъжностъ, като резултатъ на ония идеалистични разбиранія, които все още продължаватъ да сѫществуватъ въ

срѣдата на нашето учителство. А какви ли странични работи не тежатъ на нашия учителъ, кѫде ли не го викатъ? Въ хигиеническиятъ съвети, въ комисията по измѣрване ракиите и вината, въ комисията по установяване щетите отъ градобитнината, за установяване разни повреди на полски имоти, въ училища, въ кооперации и пр. и пр. Кои ли обществено учреждение или предприятие въ село или градъ може да мине безъ учителя? Мене ми се струва, че всички тия работи учителятъ върши, създавайки, че изпълнява единъ общественъ дѣлъ, за което може да бѫде похваленъ. Но не бива само съ похвала да се мине; той трѣбва да бѫде и възнаграденъ. Въ миналото се даваше известно възнаграждение на учителите за тѣхната обществена дѣйностъ, но нѣмаше единъ обективенъ критерий при опредѣлянето на това възнаграждение.

Г. г. народни представители! Не е въпросъ да се дадатъ особено голѣми заплати на учителите. Азъ зная тежкото финансово положение, въ което се намира нашата страна, зная тежкото положение на българския данъкоплатецъ, и не съмъ азъ, който ще пледирамъ едно увеличение на заплатите на всички държавни служители, и въ дадения случай на учителите. Но когато се опредѣлятъ заплатите на държавните служители по разните ведомства, не трѣбва да се дава предпочтение на единъ за смѣтка на други. Въ бюджетарната комисия азъ слушахъ да се казва, че лицата, които заематъ рѣководни длъжности, трѣбва да бѫдатъ възнаградени много добре, защото отъ тѣхъ въ голѣма степенъ зависи изпълнението на службата. Азъ и тогава казахъ, и сега ще повторя, че достойността на една служба не се изкупува съ високата заплата. Най-сетне, ония лица, които сѫ повикани да изпълняватъ нѣкоя висока длъжностъ въ отдаленъ сервиси на българската държава, ще трѣбва да се чувствува за дължени да дадатъ своите сили и умение не затуй, че сѫ възнаградени достатъчно добре, а защото интересите на страната налагатъ това. Они идеализъмъ, който търсимъ въ нашия учителъ, защо да не го търсимъ и въ държавните служители, заемащи високи, рѣководни длъжности? Нима можете да мислите сериозно, че, като дадете голѣмо възнаграждение на лицата, които стоятъ на най-високото стїпало въ чиновническата иерархия, тѣ ще изпълняватъ добросъвѣтно своята длъжностъ? Позволете ми да кажа, че не всѣкога можете да отговорите утвѣрдително на този въпросъ. Има добросъвѣтни служители, които, макаръ да получаватъ по-малко възнаграждение, чувствуваатъ своя общественъ и граждански дѣлъ и даватъ своите сили и енергия въ служба на държавата, безъ да искатъ да бѫдатъ по единъ или другъ начинъ възнаградени по-добре.

Не веднѣжъ ние сме повдигали въпроса за заплатата на държавните служители, специално на учителите. Ние сме застѫпвали тезата, че съобразно цензътъ и прослужените години, ще трѣбва да се нареди и иерархическата стїльбица на българските държавни служители. Ние разбираемъ, че лицата, които заематъ отговорни служби, трѣбва да бѫдатъ възнаградени по-добре, но ние разбираемъ сѫщо така, че трѣбва да се даде едно прилично възнаграждение и на този, който заема по-малка длъжностъ, но съ голѣмо обществено значение. Нима мислите, че службата на единъ добросъвѣтенъ учителъ е по-маловажна отъ тази на единъ висшъ чиновникъ, който често пѫти само подписва единъ или другъ книга? Ако приемете образователния цензъ за основа при опредѣляне заплатите, както сме казали и другъ пѫтъ, че иматъ следното положение. Ако за всѣка година, потребна за добиване известно образование, приемемъ, че се даватъ по 250 л. заплата, тогава основната заплата на единъ първоначаленъ учителъ, който става таќъвъ следъ 12-годишна подготовка, ще бѫде 3.000 л. Това ще бѫде заплатата и на всички държавни служители, които иматъ такъвъ образователенъ цензъ. На учителите въ прогимназииите, които иматъ 14-годишна подготовка, ще дадете 3.500 л. На учителите въ гимназииите ще дадете 17 пѫти по 250 л., или 4.250 л., защото, за да се подготвятъ за гимназиални учители, тѣ трѣбва да учатъ: 7 години въ основното училище, 5 години въ гимназията, 4 години въ Университетъ и да прекаратъ 1 година стажъ. Ако се приложи тази таблица за всички служби, тогава ще се избегне онова недоволство, което се срѣща често пѫти между разните категории държавни служители. Това негодувание, той антагонизъмъ, който се внася днес между държавните служащи, прѣчи за нормалното изпълнение на службите, които тѣ заематъ, и се отразява твърде отрицателно върху общото развитие на държавата.

Азъ разбираамъ, че г. министърътъ на финансите е непреклоненъ, неотстѫпчивъ; разбираамъ, че не може да стане увеличение на недостатъчните заплати на първоначалните, прогимназиалните и гимназиалните учители, но общияското възнаграждение, което се дава на основните учители, трѣбва

да се дава и на гимназиалните учители. Разбирамъ, че г. министърът на финансите иска на всяка цена да приключи бюджета на 6 милиарда и 400 милиона лева, но азъ не мога да разбера защо не се намалятъ малко заплатите на по-висшите държавни служители и да се увеличатъ заплатите на по-низшите? Това не би било въ ущърбъ, въ вреда на общите интереси на държавата, а, напротивъ, би успокоило държавните служители, би премахнало всъкакви спорове и недоразумения между разните категории служители, което въ голъма степенъ би улеснило едно държавно творчество.

Но, г. г. народни представители! Освенъ въпросът за подобрене материалното положение на нашия учител, което въ голъма степенъ ще даде възможност на учителя за по-интензивенъ трудъ, за по-голъма творческа дейност, не по-малко важенъ е и въпросът за служебния стабилитетъ на учителя. Говори съмъ и другъ път по този въпросъ, за да не се спиратъ сега по-надълго. Азъ бихъ молилъ г. министра на народната просвета да се вслуша най-сетне въ искаанията на учителството и да гарантира, колкото е възможно въ по-голъма степенъ, служебния стабилитетъ на учителя. Разбирамъ, че между членовете на една професия, като учителската, която брои 20—25 хиляди души, ще се намърятъ хора, които да се провинятъ и по отношение обществения моралъ, и по отношение училищната дисциплина, и ще тръбва да бъдатъ наказани. Но дайте да ги накажемъ само и единствено по решение на дисциплинарния съдъ. Не прилагайте чл. 70 отъ закона за народното просвещение, за да не бъдете обвинявани, г. министре, въ партизанство. Азъ допускамъ, че има учители, които ще се проявятъ противъ държавния редъ и противъ добрите нрави и че тъ не могатъ да бъдатъ оставени на служба, но не разбираамъ, че уволнението имъ може да стане преди да се установи престъплението имъ, преди да имъ се даде възможност да се защитятъ, преди дисциплинарниятъ съдъ да се е произнесъ за тъхната виновност и за тъхното наказание. Ние пледираме, следователно, за единъ обективенъ съдъ, при който ще се избегнатъ обвиненията, че министърът въ единъ или другъ случай е действувалъ пристрастно. Нека ви кажа, че анкетите, които се правятъ, често пъти съ не напълно обективни, споредъ менъ, често пъти съ пристрастни, защото онни, които ги правятъ, по една или друга причина преследватъ даденъ учителъ. Това азъ мога да го установя. Азъ съмъ посочвалъ на г. министра учители, уволнени по чл. 70 като комунисти, а тъ никога не съмъ билъ комунисти. Но азъ бихъ искалъ да знамъ, даже и да съмъ комунисти, бихте ли могли да ги уволните само по единъ доносъ на единъ случаенъ или заинтересованъ човекъ? Напр., въ с. Липница единъ кръчмар излиза да обвинява единъ учителъ, когато околовскиятъ началникъ, който е блюстителъ на законите въ Орхание и който е голъмъ преследвачъ на комунистите, се явява и защища учителя.

Н. Търкалановъ (д. ср): Едно време Вие протестирахте противъ уволнението на двама учители отъ Панагюрище, като казахте, че уволнените били Ваши приятели, а онзи денъ единъ отъ тъхъ избъгалъ презъ нощта отъ Стара-Загора и сега г. министъръ ще тръбва да отговори защо е избъгалъ

Д. Негенцовъ (с. д): Азъ казвамъ, че когато има основание да се преследва и наказва единъ учителъ, това тръбва да стане чрезъ дисциплинарната комисия. Тогава и г. министъръ ще се стърве отъ обвинения и нъма да се казва, че е действувалъ по партизански съображения. Така че въ интереса на самия министъръ на просветата е наказването на учителите да става чрезъ дисциплинарна комисия.

Н. Търкалановъ (д. ср): Всичко, каквото се върши, се върши по законъ.

Д. Негенцовъ (с. д): Има случаи, когато не се уважава мнението на дисциплинарната комисия, която е разглеждала простъпката на даденъ учителъ. Има такъвъ случай: първата инстанция оправдава учителя, втората инстанция също, обаче г. министърът не санкционира, както изисква законътъ, решението на дисциплинарната комисия, а назначавана нова анкета. Това е незаконно. И, което е интересно въ това дъло, то е, че пловдивскиятъ окръженъ училищенъ инспекторъ пише по частенъ редъ на началника на основното образование, че този учител тръбва да бъде осъденъ на всяка цена. Както виждате, окръжниятъ училищенъ инспекторъ предварително спредълъ решението на дисциплинарната комисия. Нещо повече дори казва той: че председателът на Пловдивския

окръженъ съдъ чувствуващъ на учителите социалисти, че членът на окръжната постоянна комисия билъ социалистъ и затуй решили дългото въ полза на учителя. Той настоява въ висшата инстанция учителъ непременно да бъде осъденъ. Азъ се чудя какъ може единъ окръженъ инспекторъ да каже това и какъ може министерството да търпи едно такова положение, когато то е блюстителъ на закона. Въ всяки случаи, заеквайки тоя въпросъ, азъ отправямъ едно пожелание: въ бъдеще даде избърга прилагането на чл. 70 и да се даде възможност на дисциплинарните комисии да се произнасятъ. Не сме ние, които ще защищаваме виновните учители. Провинилиятъ се учител не може да остане ненаказанъ, но неговото наказание тръбва да бъде наложено отъ дисциплинарната комисия. Когато наказанието на единъ провинилъ се учител бъде наложено отъ дисциплинарната комисия, тогава никой нъма да казва, както никой досега не е казвалъ, защо дисциплинарната комисия е решила така или иначе, защото това е съдъ, добъръ-лошъ, съдъ е, да си е отварялъ очите провинилиятъ се, да се е защищавалъ, и като не е могълъ да се защити и е билъ признатъ за виновенъ, да си тегли последствията.

Служебниятъ стабилитетъ, по мое разбиране, е една обществена и държавна необходимост, защото той до голъма степенъ ще гарантира възможността на учителите да посвещаватъ всичките свои усилия, способности и внимание на дългото, на което съм се предали да служатъ. Тогава ние ще можемъ да искаме и повече отъ учителя, отъ колкото искаме днесъ.

Г. г. народни представители! Културното и просветното издигане на нашата учител тръбва да е колкото държавна, толкова и лична грижа на учителя. Ние разбираме Министерството да се грижи за системната подготовка на учителите, на които се повъръва възпитанието на младите поколения, но ние не можемъ да разберемъ тръбва ли министерството да възприа личната инициатива на учителите за самообразование, когато, споредъ менъ, не би тръбвало да се възприа, а да се наследи? Мене ми прави впечатление окръжното на Министерството на просветата № 2048 отъ 2 февруари, съ което се забранява на учителите да свикватъ конференции, не само презъ служебно време, но и презъ свободно време — напр., презъ коледната и великденската ваканции — безъ разрешението на министерството. Ние съ г. министра на просветата сме имали възможност да участвуваме въ такива конференции въ миналото. Азъ не зная дали той е разочарованъ отъ тия конференции нъкога, но това запрещение на тия конференции азъ просто не мога да си го обясня. Най-сетне азъ разбираамъ министерството да упражнява съответния контролъ, даже да одобрява дневните редове на конференциите, които ставатъ презъ служебно време, но не мога да разбера на кое основание посъгла на свободата на учителите да си правятъ конференции презъ не служебното време. Въ окръжното на министерството се споменава чл. чл. 67 и 74 отъ закона за народното просвещение и на тъхъ се базира запрещението на конференциите безъ разрешение отъ Министерството на народното просвещение. Въ тия членове, обаче, се казва, че учителите съмъ длъжни да изпълняватъ разпоредбите на началството — нищо повече. Азъ питамъ: ако учителите се събератъ на конференция презъ коледната или великденската ваканции, на кое основание министерството ще имъ забрани тая конференция, въ която ще разискватъ чисто научни и педагогични въпроси, на които може да присъствува и инспекторътъ, на която министерството може да упражнява контролъ и, ако нъкога учителъ се провини, може да бъде наказанъ? Азъ разбираамъ желанието на нъкога чиновници въ министерството да ограничаватъ свободата на учителството, но не мога да разбера на кое законно основание вие ще кажете на учителя: учителю, презъ свободното си време, презъ коледните и великденските празници, ти нъмашъ право да се събирашъ на конференции, да държишъ реферати по дидактика, по педагогика и т. н. На кое законно основание вие казвате на учителя: ако вие свикате такива конференции безъ разрешение на министерството, ще отговаряте? Не бива да се отива дотамъ. Напротивъ, би тръбвало да се наследи инициативата на учителите въ това отношение. Азъ признавамъ правото на министерството да контролира действията на учителите; признавамъ правото му да участвува въ събранията на учителите — тъ съ публични — съ свои представители и да следи какъ става тамъ, признавамъ, че когато единъ учител се провини, тръбва да бъде наказанъ, но защо ще забранявате на учителите да се събиратъ на конференции — когато тъ чувствуващъ несъходимостта да сторятъ това — презъ свободното си отъ занятие време, съ което могатъ да разполагатъ, както си искатъ? Учителът е свободенъ да отиде на публично съ-

брание да слуша една речь на министър или на другъ политически деецъ, а му забранявате да отиде на конференция на учителитѣ, неразрешена отъ министерството. Може ли да се отива дотамъ? Не е ли абсурдно това? Ето защо азъ моля г. министра на просвѣтата да си вземе бележка и да промъни това съвращане, това разбиране на министерството, че учителитѣ при всички поводи, когато се събиратъ на конференция, трѣбва да искатъ разрешение. Не отиваме ли, г. министре, съ това до унищожаване на коалиционното право на държавните служители?

Министър А. Ц. Цанковъ: Не.

Д. Негенцовъ (с. д.): Не забравяйте, г. министре, че въ 1922 г. приѣхнахте за съдействие до Българския учителски съюзъ.

Министър А. Ц. Цанковъ: Не съмъ приѣгвалъ никога.

Д. Негенцовъ (с. д.) Не бива да се отива дотамъ. Азъ разбираамъ необходимостта държавата да контролира своите органи, да бди какът нейнитѣ органи изпълняватъ службите, които тя имъ е повѣрила, но не разбираамъ защо ще се ограничава правото на учителитѣ да се събиратъ през свободното си време на конференции, което право, по силата на закона за държавните служители, не имъ е отнето и, следователно, Министерството на народното просвѣщението, когато го ограничава, превишила своята властъ.

Азъ знаелъ възражението, което ще ми се направи: тѣзи конференции преследватъ политически цели. Азъ дължа, обаче, да заявя, че въ нито една конференция не се е преследвала и нѣма да се преследва политическа цель. Никой пакъ досега въ тия конференции не сѫ застѣпвани политически теми. Говорило се е по професионални въпроси, но съ съгласието и предварителното одобрение на Министерството на просвѣщението. Контрольтѣ, който ви признаваме, че трѣбва да го упражнявате, може ли да ви даде оправдание за една такава предпазна мѣрка, която вие налагате съ окръжното и която не е оправдана отъ точка зрене на конституцията, отъ точка зрене на закона за народното просвѣщението?

Г. г. народни представители! Искамъ да обѣрна вниманието ви върху срѣдните училища. Министерството има вече едно съвращане за това. Училищните сгради на много отъ тѣхъ не сѫ задоволителни. Вѣрно е, че има една инициатива, въ смисълъ да се създадатъ условия за едно рационално и правилно обучение въ срѣдните училища, което е една необходимостъ. Но нека не се забравя, уважаеми г-да, въпростът за подготовката на нашите младежи. Азъ не зная, дали министерството има сведения за вѫтрешната подготовка на нашите ученици въ гимназията, въ нашите срѣдни училища. Нека не се забравя, че нумеруването на учениците въ гимназии не е учебновъзпитателна дейност, която може да бѫде оправдана. Ученикът е едно живо сѫщество, надъкоето се операира и което трѣбва да се възпита. Азъ видѣхъ въ една гимназия въ провинцията, че на учениците сѫ турнири нумера като на стражари. Извикватъ се: № 20, 35, 80 и т. н. Нима това е една мѣрка, която може да допринесе за възпитателното дѣло на нашите ученици? Недайте забравя, че възпитанието въ нашите срѣдни училища не е достигнало до онзи размѣръ, който може да се очаква. Нашите ученици сѫ подъ едно друго влияние, и мене ми се струва, че както министерството, така и Парламентътъ трѣбва да се загрижатъ, щото на тѣзи младежи въ срѣдните училища, които утре ще бѫдатъ свободни граждани, да имъ се даде съответна работа, и тѣхното внимание да се отвлѣче въ сериозенъ трудъ, а не въ едни случайни увлѣчения, които могатъ да бѫдатъ тѣрѣде опасни. Вие ме разбираете въ случаи. Ето защо нужно е едно голъмо разширение правата на учителския съветъ. Споредъ мене, погрѣшна е мисълта на министерството, че въ лицето на директора могатъ да се олицетворятъ всичките качества и способности на единъ добъръ рѣководителъ на едно срѣдно учебно заведение. Не забравяйте учителския съветъ, това колективно тѣло, което трѣбва да има решаващо значение при възпитанието на нашата срѣдно-школска младежъ. Дайте насърдчение въ това отношение.

Г. г. народни представители! Ще кажа две думи за нашия Университетъ, който въ много отношения, поради недостатъчните кредити, които му се предвиждатъ, се чувствува спъннатъ при изпълнението на своята длѣжностъ. Едно желание имаше миналата година, едно желание сѫществува и сега — да се предвидятъ съответни кредити, колкото се може по-голъми, за да може факултетътъ при нашия Университетъ да бѫдатъ поставени на по-добри начала, за да отговарятъ на задачите. Иначе ще трѣбва да

се направятъ голъми съкращения, да се оставятъ само известни факултети, които сѫ необходими. Едно срѣдно положение не бива да се оставя. Науката нѣма да остане на срѣденъ путь. Ако искате да насърдчите науката и Университетъ да представлява една лаборатория за научни изследвания, дайте му всичката възможностъ за това.

Като става дума за нашия държавенъ Университетъ, позволете ми да кажа две думи за тъй наречения Свободенъ университетъ, който е едно частно предприятие. Азъ не мога да разбера оправданието за неговото сѫществуване отъ държавно гледище. Мисля, че може да сѫществува единъ Свободенъ университетъ, който ще дава наука; всичките свободни инициативи въ тая насока сѫ добре дошли, ние можемъ само да ги настѣрчаваме. Но когато на завършилите този университетъ държавата признава правото на висше образование, азъ питамъ, на какво основание единъ Свободенъ университетъ, една частна инициатива може да конкурира Държавния университетъ? Въ него се приематъ като студенти лица, които сѫ чиновници, а въ Държавния университетъ се приематъ само свободни граждани. Свободниятъ университетъ дава диплома следъ 3 години, Държавниятъ университетъ — следъ 4 години. Лекциите въ Свободния университетъ се четатъ вечеръ, понеже чиновникът трѣбва да изкара службата си до 6 часа. На какво основание тази нелоялна конкуренция би могла да бѫде оправдана по отношение на единъ държавенъ университетъ? На какво основание държавата може да признае тѣзи привилегии на едно частно учреждение по отношение на Държавния университетъ, който е признатъ, който има правото на сѫществуване? Азъ повдигамъ този въпросъ и ми се струва, че Министерството на народното просвѣщението не може да го остави неразрешенъ въ единъ или другъ смисъл сега, когато постоянно се говори за свръхпроизводство на интелигентни сили, когато има излишъкъ отъ хора съ висше образование, които нѣма кѫде да приложатъ своите сили. Азъ се питамъ: на какво основание може да се оправдае сѫществуването на този университетъ? Дайте му свобода да сѫществува, но отнемете му правото да дава дипломи. Азъ не зная, ще има ли той тогава посетители, и нѣма ли неговите аудитории да се изпразнятъ? Ако е въпросъ за чиста наука, дайте я на всички, но тамъ не ходятъ за наука, а за диплома, за да взематъ служба въ едно или друго държавно учреждение и да конкуриратъ завършилите Държавния университетъ. Това положение е ненормално, и мене ми се струва, че Министерството на народното просвѣщението трѣбва окончателно да се занима и да разреши този въпросъ. Когато има такова свръхпроизводство на интелигентни сили, това положение не може да сѫществува повече и да бѫде оправдано.

Председателствуващъ А. Христовъ: Завършете, г. Негенцовъ, времето Ви мина.

Д. Негенцовъ (с. д.): Г. г. народни представители! Г. председателътъ ми напомня, че е минало опредѣленото ми време, затуй искамъ да съкратя.

Ще кажа нѣколко думи върху нѣкои отдѣлни въпроси, които се засъгватъ въ бюджетопроекта, и ще завърша. Забравихъ да спомена само, че онова въз награждение, което се дава на учителитѣ въ институтъ на слѣпи и глухонѣми, е малко и, следователно, трѣбва да бѫде увеличено.

Искамъ да кажа нѣколко думи по помощътѣ. Трѣбва да забележа, че тази година нѣмахъ възможностъ да поискамъ отъ министерството да ми дадатъ сведения за направените разходи по отдѣлните параграфи по тази глава. Миналата година се помѣжихъ да взема тѣзи сведения, но, по една или друга причина, отказаха да ми ги дадатъ. По миналата година ми ги дадоха. По тѣхъ можахъ да установя едно положение, което не може да бѫде оправдано: намѣрихъ, че тѣзи помощи сѫ изразходвани главно за персонала въ министерството, а най-малко за учителитѣ. За миналата година и за тази година нѣмамъ сведения. Вѣроятно г. министърътъ на народното просвѣщението се интересува сега повече отъ бюджета и не е далъ възможностъ за разходването на тия срѣдства по единъ начинъ неоправданъ.

Бихъ искалъ да спомена нѣколко думи по § 90, въ който се предвижда помощъ на бедни, заболѣли или останали безъ работа учители. Параграфътъ е намаленъ. Азъ разбираамъ, че това намаление може да бѫде оправдано само отъ точка зрене обстоятелството, че една подсобна помощъ се предвижда и по специалния фондъ по Министерството на народното просвѣщението — фонда за социално и културно подпомагане на учителитѣ. Но мене ми се струва, че има много случаи на заболѣли и нещастни учители, които би трѣбвало да се подпомогнатъ.

С. Мошановъ (д. сг) и Н. Търкалановъ (д. сг): Фондът е доста голъмъ.

Д. Негенцовъ (с. д): Въ всички случаи азъ изказвамъ едно пожелание по отношение на този параграфъ, той да бъде усиленъ, както и по отношение параграфа за безплатнитъ трапезарии и параграфа за детския колонии.

Искам да спра вашето внимание върху § 108 относително помощта, която се дава на Читалищния съюзъ. Тая помошъ въ първоначалния проектъ беше предвидена въ размѣръ на 150.000 л., обаче въ комисията този параграфъ беше заличенъ.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Защото си иматъ вече постъпления.

Д. Негенцовъ (с. д): Азъ питахъ и тъ ми казаха, че нѣматъ.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Иматъ, иматъ.

Д. Негенцовъ (с. д): Г. министъръ ми обяснява, че вече има суми по другъ фондъ при Министерството на народното просвещение, които биха могли да се употребятъ за сѫщата целъ. Ако е така и ако върху това споръ не може да има, азъ мога да пожелая само, щото Читалищниятъ съюзъ да бъде подкрепенъ въ по-голѣма степень отъ министерството, защото читалищата сѫ единичнитъ центрове, въ които се работи понастоящемъ за културното възпитание на народа. Нека ги наследчимъ и подкрепимъ. Нека ги подпомогнемъ, като спомогнемъ за намаляване на партизански тежнения, които тросятъ нашия общественъ животъ и които парализиратъ до голѣма степень всѣка обществена инициатива.

Бихъ се спрѣль и по много други параграфи, но времето не ми позволява. Ще спомена само за § 121 относително издаването на учебниците. Ползвамъ се отъ слугата да помоля г. министра да се заинтересува по-близко отъ въпроса за изработването на единъ новъ правилникъ за издаване и одобрение на учебниците, защото по този въпросъ действително има редъ положения, които сѫ желателни и неоправдани, които, по моето разбиране, не трѣба да сѫществуватъ.

Бихъ поменаль нѣколко думи и за помощта, която се дава за известни лица, които сѫ назначени тукъ-тамъ при нѣкой гимназии, безъ да изпълняватъ нѣкаква длѣжностъ — вие ме разбирате — касае се за синекурнитъ длѣжности. Г. г. народни представители! Азъ разбираамъ, че има лица, които трѣба да се наследчдатъ отъ дѣржавата, че талантътъ на сѫщетнъ не бива да се убиватъ, а трѣба да се подпомагатъ, но азъ се боя, г-да, че талантътъ могатъ да се изродятъ въ безталантие, че можемъ да дойдемъ до положение на изхабени писатели, които нищо полезно и нищо творческо и художествено въ нашата литература нѣма да създадатъ. Мене ми прави впечатление — не знай дали е вѣрно, казаха ми — че двама млади писателствуващи, които много малко сѫ работили, сѫ пратени въ командировка. Единиятъ даже прекарва първия месецъ отъ сватбата си! Дадени имъ сѫ били 80 хиляди лева команда и дировачни, вънъ отъ заплатата. Вѣрно ли е това, или не е вѣрно, не знамъ.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Това е писатель Каралийчевъ, който е известенъ писателъ. Нищо не му се плаща, че вънъ, който е известенъ писателъ. Нищо не му се плаща, че вънъ е известенъ писателъ. Нищо не му е дадена една сума отъ фонда за културни начинания, който азъ учредихъ. Той е само единъ, другъ нѣма.

Д. Негенцовъ (с. д): Въ всички случаи азъ бихъ желалъ, когато ще се даватъ помощи, когато ще се командироватъ известни лица, да бѫдемъ много внимателни, особено при осъждането отъ материали срѣдства и при тая стегнатостъ отъ страна на финансовото министерство. При необходимостъ отъ страна на финансовото министерство.

Г. г. народни представители! Азъ завършвамъ. Моето желание въ дадения случай, както виждате, е много скромно. Азъ бихъ желалъ да посоча на почитаемото народно представителство, че трѣба да се обѣрне голѣмо внимание върху развитието на нашето училище и преди всичко на нашето основно образование като първоизточникъ, като основа за градежъ на култура и сѫщевременно за да се гарантира въ голѣма степень онова учебно-възпитателно въздействие, което нашето училище би могло да упражни върху широкия обществени срѣди, за да се подпомогне колкото нашето стопанско развитие, толкова и нашето културно развитие. По моето дѣлбоко убеждение, ние не сме изпълнили достатъчно своя общественъ

дѣлъ, своя мораленъ дѣлъ, ако не улеснимъ всички ония задачи, които се преследватъ съ специалнитъ услуги по Министерството на народното просвещение, ако ние не подгответъ и ако не създадемъ условия за една здрава, пълна, системна, разумна подготовка на онова младо поколѣние, което иде следъ насъ, което ще ни замѣсти, което ще трѣба да се радва на едно по-частливо бѫдеще и което ще трѣба съ по-голѣмо достойнство да носи на плещи си цѣлия товаръ на дѣржавно и обществено рѣко-водство. (Рѣкоплѣскания отъ социалдемократъ и земедѣлци)

Председателствующъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Димитъръ Карапашевъ.

Д. Карапашевъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! При изучването на бюджета на Министерството на народното просвещение, който е представенъ на Народното събрание за одобрение, всѣки единъ се натъква на много въпроси, които будятъ голѣмъ интересъ, защото сѫ отъ сѫществено значение за просветното дѣло. Ако общиятъ дѣржавенъ бюджетъ е отражение на стопанската, финансова и културна политика на едно правителство, то бюджетътъ на отдѣлнитъ ресори сѫщо така сѫ отражение на онай по-специална политика, която правителството води по отдѣленъ ресоръ. При разглеждането на бюджета на Министерството на народното просвещение мене ми спира внимание нѣколко въпроси, ксито, както казахъ, сѫ отъ сѫществено значение и върху които азъ ще спра и вашето внимание. Ще гледамъ по възможностъ речта ми да бѫде по-къса, да съврша въ по-къса време.

Тия въпроси, които ще имамъ да изнеса предъ васъ, не сѫ нови въпроси; тѣ сѫ толкова стари, колкото е старо и просветното дѣло у настъ. Върху тѣхъ не за пръвъ пътъ сега ще се говори. Върху тѣхъ се е говорило и ще се говори дотогава, докогато отъ говоренето ще се мине къмъ дѣла и докогато тия въпроси бѫдатъ разрешени въ интереса на учебното и просветното дѣло у настъ по единъ положителенъ начинъ.

Нека, обаче, преди да пристъпя къмъ разглеждането на тия нѣколко въпроси, които съмъ си начерталъ да разглеждамъ предъ васъ и да спра вашето внимание върху тѣхъ, да помена, че бюджетътъ на Министерството на народната просвета, който ни е представенъ за одобрение, тая година е доста окастренъ, е доста намаленъ. Въ сравнение съ предиществуващата година или въ сравнение съ текущия още бюджетъ, бюджетътъ на Министерството на народната просвета за идната финансова година е намаленъ съ 30.132.000 л., а въ сравнение съ бюджета за 1929/1930 финансова година той е намаленъ съ 128.152.296 л. Бюджетътъ само за личния съставъ по Министерството на народната просвета е намаленъ съ 29.633.000 л. въ сравнение съ предиществуваща 1930/1931 година. До 30.132.000 л. горницата съставлява намаление отъ нѣкои параграфи за веществени разходи. Най-голѣмото намаление е въ § 54, който засъга Александровската болница — за храна на болници и пр. Намалението тамъ е доста чувствително. То е 1.800.000 л. и, безспорно, ще се отрази върху храната и облѣклото на болници, служащи и пр. Така сѫщо и по други нѣкои параграфи има намаление, като, напр., по § 123, които намаления изтъкна и г. докладчикътъ, та нѣма защо да се спиратъ и азъ на тѣхъ. Като констатирамъ това намаление на бюджета за разходитъ по Министерството на народното просвещение, ще отбележа, че общото намаление, безспорно, се е отразило и върху развитието на просветното дѣло, и по отношение подобренето на материалното положение на учителите — изобщо на персонала по Министерството на народното просвещение и по отношение на веществените разходи. Това намаление не може да не се отрази и върху правилния и добрия развой на просветното дѣло.

Първиятъ въпросъ, г. г. народни представители, който се изтъкна тукъ, и по който ще се говори, както забелязахъ по-рано, дотогава, докогато този въпросъ бѫде разрешенъ, е принципиалниятъ въпросъ, за който се говори въ чл. 78 на конституцията, а именно въпросътъ за задължителното основно образование. Законодателътъ, учредителътъ, който е гласувалъ чл. 78 на конституцията, е билъ съ убеждението, че основното образование е основата за културно повдигане на нацията, и, като така, той го е възвелъ въ конституционенъ принципъ и е вмѣнилъ въ дѣлъ на всѣко правителство, което ще управлява, да има за изходенъ пунктъ на просветата именно принципа, който е легналъ въ основата на чл. 78 отъ конституцията. Съгласно предписанието на този членъ, у настъ основното образование бѫ задължително до 1921 г. 4 години: отъ 7 до 11-годишна възрастъ включително. Съ законъ за народната про-

съвъта от 1921 г. стана задължително учението и въз проминацията — това се предвижда въз чл. 42 — която бъше създадена съз закона за просвѣтата от 1919 г., т. е. задължителното образование стана всичко 7 години, стъ 7 до 14-годишна възраст включително. Ние ще видимъ този принципъ на задължителността на основното образование — въз което влѣзе следъ 1921 г. и следването на прогимназия, както казахъ от 7 до 14-годишна възраст — до-колько е осъщественъ и дали, споредъ срѣдствата на държавата, ние отиваме по единъ методиченъ начинъ, макаръ и бавно, стъпка по стъпка напредъ къмъ осъществяването на този принципъ, или правимъ крачка назадъ; търбва да видимъ, какво значение има това обстоятелство изобщо за нашето просвѣтно дѣло, за грамотността у насъ, за повдигане културното ниво на нашата нация.

Г. г. народни представители! Нека ми бѫде позволено да цитирамъ само нѣколко цифри отъ статистически данни, които намирамъ въ официалните издания на Министерството на народното просвѣщение, за да види каква грамадна маса български деца оставатъ още извънъ училището и доколко, както казахъ, принципъ на задължителното учение още не може да бѫде у насъ осъщественъ. Отъ тия числа ще се види, че ние не само не вървимъ стъпка по стъпка напредъ въз осъществяване на този принципъ, но ние правимъ вече едно отстъпление назадъ, което ще има лошо отражение въз близкото бѫдеще, защото ще изхвърлимъ на улицата безъ всѣкаква грамотност маса деца на българските граждани, или тѣ ще останатъ съ едно незавършено основно образование и въз продължение на нѣколко години ще се изравнятъ най-после съ неграмотните.

Г. г. народни представители! Както казахъ, отъ официалните издания на Министерството на народното просвѣщение — азъ съмъ извалилъ бележки за 3 години, за да види покажа, колко деца подлежатъ на задължително обучение и колко деца оставатъ вънъ отъ училището — се вижда, че презъ 1929/1930 учебна година е имало всичко подлежащи на задължително учение 754.407 деца; презъ 1928/1929 година е имало 793.872 деца, а презъ 1927/1928 учебна година — 695.253. Това съмъ всичките подлежащи на задължително учение деца отъ 7 до 14-годишна възраст включително. Отъ тия деца презъ 1929/1930 г. съмъ постъпили въз училище 674.419, презъ 1928/1929 учебна година съмъ постъпили 631.249, презъ 1927/1928 г. съмъ постъпили 613.286. Като сравнимъ общия брой на подлежащите на задължително учение съ броя на постъпилите въз училището, ще видимъ, че презъ 1929/1930 учебна година съмъ останали вънъ отъ училището 79.988 или крѣгло 80.000 български деца, презъ 1928/1929 г. съмъ останали вънъ отъ училището 72.623, а презъ 1927/1928 г. — 81.967 деца. Като хвърлимъ единъ погледъ възруху тия цифри, които азъ цитирахъ, вие ще видите, че общиятъ брой на децата презъ 1927/1928 г. до 1930 г., се увеличава, както следва: отъ 695.253 на 703.872 презъ 1928/1929 г. и на 754.407 презъ 1929/1930 г. Това съмъ годините, които съмъ отдалечени отъ следовените години, презъ които се увеличава броятъ на децата, постъпили въз училището. Ние виждаме, че презъ 1929/1930 г. има увеличение на постъпилите, подлежащи на задължително учение, деца съ 54.420.

Отъ друга страна, ние виждаме, че числото на постъпилите е по-малко. Така, въз 1927/1928 учебна година съмъ постъпили 613.286 деца, въз 1928/1929 учебна година — 631.249, а въз 1929/1930 учебна година — 674.419. Децата, които съмъ останали вънъ отъ училище, въз 1927/1928 г. съмъ крѣгло 82.000, а въз 1928/1929 учебна година — 72.623 — има намаление — а въз 1929/1930 учебна година това число се увеличава на 79.988, или крѣгло 80 хиляди.

Тѣзи цифри явно ни говорятъ, че колкото се приближаваме отъ 1927/1928 учебна година къмъ 1929/1930 учебна година, 1930/1931 учебна година, числото на ония деца, които оставатъ вънъ отъ училището, се увеличава, вмѣсто да се намалява. Това е за децата, които подлежатъ на задължително учение въз първите 4 години, или въз първоначалното училище.

Ако се спремъ възруху числата, които се отнасятъ до прогимназиалното образование, ние ще видимъ, че и тамъ единъ голѣмъ брой отъ деца, макаръ и да подлежатъ на задължително учение, оставатъ вънъ стъ училището. Азъ ще ви процитирамъ и за тѣхъ нѣколко цифри, за да видите, че въз прогимназиите ние не отиваме добре — на-противъ, тамъ сме по-зле.

Въз 1928/1929 учебна година всичко подлежащи на задължително учение въз прогимназиите имали 192.132 деца. Отъ тия 192 хиляди деца въз прогимназиите съмъ постъпили само 123.986, т. е. 64%. Останалитъ деца 68.145 съмъ останали вънъ отъ прогимназиите. Така виждаме, че презъ 1928/1929 учебна година е имало единъ голѣмъ брой уч-

еници, подлежащи на задължително учение въз прогимназиите, които съмъ били вънъ отъ училището.

Азъ съмъ взелъ нѣколко цифри за общия брой на учениците въз прогимназиите въз годините, за които имамъ сведения, за да ви покажа, какъ съз приближаването къмъ 1929/1930 учебна година числото на подлежащите на задължително учение въз прогимназиите съмъ намалява. Въз 1925/1926 учебна година въз прогимназиите съмъ постъпили 128.462 ученици, въз 1926/1927 г. — 132.325, въз 1927/1928 г. — 140.349, а презъ 1928/1929 г. тѣхното число отъ единъ пѣтъ спада на 123.986, за да спадне презъ 1929/1930 г. на 110.509.

Г. г. народни представители! Азъ ви процитирамъ броя на учениците отъ основните училища, отдалечно за първите четири отдѣления и отдалечно за прогимназията. Отъ тия статистически данни се вижда, че ние отъ година на година се срѣщаме съ единъ печаленъ фактъ, какъ броятъ на учениците, подлежащи на задължително учение въз основното училище — въз първите 4 отдѣления и въз прогимназията — които оставатъ вънъ отъ училището, се увеличава, а броятъ на ония, които постъпватъ въз училището, се намалява. Това показва, че у насъ принципъ на задължителното учение далечъ още не е осъщественъ. Вмѣсто да полагаме всички грижи, за да се прибератъ децата на българските граждани въз училищата и да завръщатъ задължителното образование, ние виждаме, че броятъ на тия деца, които оставатъ вънъ отъ училището, все повече и повече се увеличава, а по този начинъ се увеличава числото на неграмотните.

Отъ статистиката, които имамъ тукъ, се вижда, че напълно неграмотни деца, никакъ не постъпвали въз училището, въз 1928/1929 учебна година е имало повече отъ 23 хиляди. Като прибавимъ къмъ тѣхъ и ония деца, които съмъ посещавали малко училището, които съмъ го напуснали преждевременно и следъ нѣколко години забравяха и това малко, което съмъ научили — значи и тѣ ставатъ напълно неграмотни — тогава числото на неграмотните става още по-голямо.

Вършимъ ли ние всичко това, което е необходимо, за да могатъ да завръщатъ задължителното основно образование децата на всички български граждани, били тѣ въз село или въз градъ? Наредбата на чл. 78 отъ конституцията, какъ и наредбата на чл. 42 отъ закона за народната просвѣтба не правятъ разлика: учението за децата отъ 7 до 14-годишна възраст е задължително и бесплатно. Държавата, окръзите и общините тръбва да направятъ всичко възможно, тръбва да понесатъ всички материални жертви, но да се осъществи прокаранието въз конституцията принципъ, именно: децата на българските граждани да преминатъ презъ задължителното основно образование, ля доби-ять единъ по-положителни, по-голѣми познания. По този начинъ ще се издигне уровеньъ, културата, грамотността на подрастващите поколѣния.

Азъ не се съмнявамъ въз желанието на г. министра да приложи точно принципа на задължителното учение, децата на всички български граждани да минатъ презъ училището, да станатъ грамотни. По-нататъкъ азъ ще се спра на това, какъ значение има едно солидно, едно сериозно, завръщано основно 7-годишно образование, какъ значение има то за живота на бѫдещите български граждани. Казвамъ, азъ не се съмнявамъ въз доброто желание и напървение на г. министра на просвѣтата. Но напървно той ще изтъкне, че финансови причини, че финансовото затруднение, въз което се намира България следъ войните, че недостатъчните срѣдства на държавата не позволяватъ да се направи всичко, което се е желало. Напървно този ще бѫде отговорътъ. При все това има какъ да се каже — чение вършимъ спрямо бѫдещето, спрямо културното повдигане на нашата нация престъпление, защото можеха да се направятъ много икономии, можеха да се направятъ много съкращения по-рано, за да може да се отпустне нѣщо повече за Министерството на народната просвѣтба, за да могатъ да се удовлетворятъ нуждите на това министерство и по този начинъ да се тласне по-напредъ просвѣтното дѣло у насъ.

Г. г. народни представители! Единъ отъ съществените елементи, за да можемъ да поставимъ на здрава база нашето просвѣтно дѣло, това съмъ училищните сгради. Безспорно, че безъ училища, безъ училищни сгради въз всѣка община, въз всѣко село, ние не можемъ да приберемъ българските деца и да приложимъ принципа на задължителното учение. Не може да се учятъ децата на открито голе, особено зимно време. Не можемъ ние да подражаваме на древността, за която се говори, че учението се е извършило на открито небе, нейде на сѣнка. Днесъ това е изключено. И за да можемъ, какъ казахъ, да поставимъ на солидна база просвѣтното дѣло, за да можемъ да изпълнимъ задълженията, които ни се налагатъ отъ закона за

народното просвещение, за да можемъ, най-после, да удовлетворимъ искането на българските граждани, тъхните деца да минат през училището и да се подгответъ за живота — тръбва преди всичко училища. Имаме ли ние училищни помъщения? Не ще съмнение, че ние не сме тамъ, където сме били преди 10—20—30 години; че със освобождението досега се е вървяло, макар и съ единъ бавенъ темпъ, напредъ, създавали съ се градили съ се училища. Но ние и следъ даденитъ отъ държавата сръдства, и следъ закона за кооперативния строежъ на училища, чрезъ който се създаваха нови училища въ много градове и предимно въ селата, при все това, казвамъ, ние сме още далечъ и търде далечъ, за да имаме училища ръвсички общини. Има общини, които нѣматъ основни училища, и учениците учатъ въ разни ханища или въ кръчми, въ които не може да става и дума за хигиена и, следователно, децата на българските граждани се подвъргватъ на опасността да изгубятъ своето здраве. Когато ние нѣмаме въ общините училища, тръбва държавата, общините и окръжията да направятъ всички необходими жертви, за да може въ едно късъ време да покриемъ България, всичките общини, съ хубави и хигиенични училищни помъщения. Докато не направимъ това, конституционниятъ принципъ за задължителното обучение ще бѫде само написанъ на книга, ще бѫде едно благопожелание, което дълги години още нѣма да се оствърши, защото не съществува обективните причини.

Н. Търкалановъ (д. сг): Г. Карапетевъ! Само за 10 години съ направени 1.619 хубави и хигиенични училища.

Д. Карапетевъ (д): Азъ казахъ за това. Но въпросътъ е, че въ голъмъ брой села и общини ние нѣмаме още построени училища.

Г. г. народни представители! Азъ въ по-миналата сесия изнесохъ отъ трибуната данни и тогава още изказахъ едно мнение. Понеже държавата се намира въ едно финансово затруднение и нѣмаме възможност — не сме ние, които не ще го признаемъ — да отдѣлимъ достатъчно сръдства за постройка на училища, ще тръбва общините и окръжията, било подъ гаранцията на държавата, или тъ сами да сключатъ заеми и да си построятъ училища, като селските общини се задължатъ въ нѣколко години да се издѣлжаватъ на окръжа или тамъ, отъ където съ вземали парите. Докато не направимъ подобни жертви, не можемъ да постигнемъ нито подиръ 10, нито подиръ 20 години училища. А дотогава нашето учебно дѣло ще куца, децата на българските граждани ще бѫдатъ вънъ отъ училището, и ние ще имаме написано само на книга задължителното обучение отъ 7 до 14-годишна възрастъ, когато въ сѫщностъ ще има една голъма армия отъ български деца неграмотни. По тоя въпросъ азъ завършвамъ.

Какво значение ще има, ако ние успѣемъ въ нѣколко години съ жертви, направени разумно, да построимъ училищата, за да могатъ децата на българските граждани да минатъ основното образование и по този начинъ да имаме едно по-издигнато културно ниво? Чрезъ туй, освенъ дето ще изпълнимъ едно задължение къмъ себе си като народъ, защото ще имаме едно по-високо културно ниво, но ние ще подгответъ българските деца за утрешни творци на материални и духовни блага, ще ги подгответъ за живота. Говори се по бюджетопроектъ на различните министерства и особено по онъ на земедѣлието и се подчerta, че България тръбва да се впустне въ творение на блага. Но можемъ ли ние да отричаме, че за да може твореца да бѫде по-продуктивенъ въ своето творчество, той тръбва да бѫде културенъ; че ако ние ладемъ на българските деца едно солидно първоначално образование, включително прогимназиално, ние ще подпомогнемъ българските граждани да творятъ блага и да добиятъ по-голямо благодеенствие? Ние ще имаме подгответи хора, които ще се крепятъ не съ черень физически трудъ, извършванъ по единъ, нека ми бѫде позволено да кажа, несънательенъ, животински начинъ, но ще имаме хора, които ще работятъ съзнателно съ всички свои физически и умствени сили. Безспорно, истинъ е, че подготовките, интелигентните работници ще твори съ по-голямо внимание, по-присърдце материални блага.

Говори се за трансформирането на нашето земедѣлско производство. Е добре, какъ ще постигнемъ ние максимумъ резултати въ земедѣлското производство, ако тамъ бѫдатъ застъпи неграмотни, некултурни хора, които не умѣятъ най-напредъ сръчно да работятъ работата, съ която съ се заели? Ако имаме културно издигнатъ народъ, ако имаме хора подгответи, всъки отъ тѣхъ ще твори блага за себе си, отъ които и държавата ще се ползува, но ще се твори съ преданостъ, съ съзнание, съ разбиране. Ето какво зна-

чение ще има отъ чисто национално и държавно гледище задължителното образование, проведено на дѣло, чрезъ което да издигнемъ културното ниво на българските граждани.

Ние се хвалимъ, че въ образователно отношение стоимъ по-високо отъ нашите съседи. Но, г. г. народни представители, нека ми бѫде позволено да ви съобщя, че въ сѫщия официални издания на Министерството на народното просвещение азъ срѣщамъ данни, които сочатъ, че общата неграмотност въ България е 40%. 40% отъ населението ни е още неграмотно! Това е споредъ официални статистически данни, взети отъ изданията на Министерството на народната просвета. А знаменитият западно-европейски общественикъ Ф. Камбо съ цифри, взети отъ Вашингтонското Bureau of Education, поставя България почти на последно място по грамотност; следъ настъпва само сърбите и испанците. Той казва, че неграмотността въ България е 50½%. Това тръбва да ни стресне и да ни накара да заработимъ за повдигане образователното и културно ниво на българския народъ, докато процентътъ на неграмотните въ България се доведе до нула, т. е. всички български граждани да бѫдатъ грамотни.

Г. г. народни представители! И въ миналата сесия на Народното събрание, и сега въ официозните вестници се пише, както и въ бюджетарната комисия, при разглеждане бюджета на народната просвета, се повдигна въпросъ, че нашето основно образование тръбвале да бѫде трансформирано, като всички основни училища се обрънатъ въ нѣкакви си школи, отъ които да излизатъ въ бѫдеще работниците въ областта на земедѣлието и пр. Макаръ че би имало смисъл да се разглежда този въпросъ тукъ, ако ни бѫше представенъ за разглеждане законопроектъ за просветата, когато бихме могли да се спремъ по-обширно върху него, но понеже по него се писа и въ правителствените вестници, понеже той се повдигна и въ бюджетарната комисия, нека ми бѫде позволено да кажа мнението си по него.

Не бива да измѣняме общообразователния характеръ на основното 7-годишно образование у насъ — първоначалното и прогимназиалното; не бива да нарушаваме единството на това образование; на всѣка цена то тръбва да остане единно и за селата, и за градовете. Децата въ основното училище се подгответъ, за да постѣпенно утре въ гимназията, дето да разширятъ своето общо образование и да се подгответъ за висша наука въ Университета. Въпросътъ е и конституционенъ, защото, по конституцията, основното образование е задължително и бесплатно за всички български деца. Отъ тукъ можемъ да извадимъ логическо заключение, безъ всѣкакро, така да се каже, насилие на разума, че основното образование е единно и задължително за всички български деца отъ градове и села. Още въ 1909 г., когато съ закона за народната просвета съ създадоха прогимназии, тъ се счетоха като допълнение на първоначалното образование, безъ да бѫде задължително ученето въ тѣхъ, за да подгответъ децата да постѣпенно въ гимназии. Ние не можемъ да скажаме сега тази връзка. Въ този законъ съ предвидени и допълнителни 2-годишни курсове. Ако искаме да направимъ отъ селските деца хора, които да се отдадатъ на земедѣлска работа, да творятъ материалини блага, не е този начинъ — да измѣнимъ общообразователния характеръ на основното образование за селата. Това образование тръбва да остане единно и за селата, и за градовете. Двегодишните допълнителни курсове, които се предвиждатъ следъ добиване на първоначалното образование, могатъ, споредъ мѣстните нужди, да се нагодятъ така, че да даватъ елементарни познания на децата по земедѣлието и неговите отрасли, като се направятъ тия курсове задължителни. Тамъ ще могатъ да се подгответъ децата за живота и да се предадатъ на бащиното си занятие. Но по никакъ начинъ не бива да нарушаваме принципа на единството въ основното образование.

Говори се, че тръбва да се прави подборъ на учениците, които постѣпенно въ гимназии, да се допускатъ тамъ само най-способните, които ще могатъ да следватъ по-нататък въ висши учебни заведения, а онѣзи, които съ негодни, да си търсятъ занаятъ въ друго направление, за да бѫдатъ полезни и на себе си, и на общество. Споредъ мнението на нѣкои, този подборъ тръбва да стане чрезъ приеменъ изпитъ, за да може негодните ученици да се отдѣлятъ. Когато ще ни се представи тукъ за разглеждане съответните законопроектъ, тогава ще обсѫдимъ въпросъ дали единъ приеменъ изпитъ може да бѫде гаранция, че не е способно да следва въ гимназия едно дете, което нѣма да издържи изпитъ предъ комисия отъ учители, които ще го изпитватъ, дали тъ ще могатъ да си съставятъ правилно понятие за неговите способности и да

решать съдбата му, може ли или не може да постъпи въ гимназия, като се има предъ видъ какво е психологическото състояние на детето въ такъвъ моментъ, че то се стъснява. Колкото и преценката да е обективна и безпристрастна, не може да бъде абсолютно върна, правилна.

Други мислятъ, че учениците отъ прогимназийните тръбва да се приематъ безъ изпитъ въ гимназията и четвъртиятъ класъ да бъде пробенъ. Учителите, които ще преподаватъ на учениците въ този класъ, ще иматъ възможностъ презъ една цѣла година да се запознаятъ съ тѣхъ и ще могатъ въ края на годината да дадатъ по-обективна преценка, съ по-голъмо познаване на душата, на психиката, на способностите на учениците, на тѣхния интелектъ, кои отъ тѣхъ сѫ способни и кои неспособни, и на неспособните да се пресъчне по-нататъкъ пътътъ въ гимназията и да отидатъ въ друго направление въ живота. Азъ засъгамъ тѣзи въпроси, защото, както ви казахъ, по тѣхъ се писа въ правителствените вестници, а така сѫщо се засегнаха и въ бюджетарната комисия.

Г. г. народни представители! Другъ единъ важенъ факторъ въ учебното дѣло — това е учителътъ. Учителътъ е душата на училището. Неговата задача е да развие децата на българскиятъ граждани хармонично въ физическо, морално и интелектуално отношение, да създаде отъ тѣхъ бѫдещи съзнателни граждани, които да бѫдатъ творци не само на материални, но и на морални блага. Учителската длъжностъ не е обикновена длъжностъ на единъ чиновникъ, регистраторъ, архиварь или другъ. На него се повърояватъ живи сѫщества, на които той тръбва да въздействува, да ги развие правилно и въ морално, и въ физическо отношение, да издигне съзнанието имъ и да ги подгответъ за по-нататъшна работа въ живота.

Щомъ отъ учителя се изисква творческа работа, и то не само въ училището, а и вънъ отъ него — между родители, между гражданините — щомъ неговата дейностъ е и тръбва да бѫде всестранна, обществена деятелностъ, необходимо е учителътъ да бѫде самъ добре подготвенъ и затова законътъ за народната просвѣта изисква за учителя известенъ цензоръ. Ние, съ малки изключения, имаме вече доста подготвени учители въ първоначалните училища и въ прогимназийните, но желателно е учителскиятъ персоналъ все повече и повече да се попълва не само съ хора подготвени, съ цензоръ, но и съ хора предани на учебното дѣло, за да може умствениятъ и духовни способности на бѫдещите български граждани да се развиватъ отъ вещества за целта педагогози, които да създадатъ отъ тѣхъ издигнати въ морално и интелектуално отношение личности.

Но за да може учителътъ да се предаде всесъщо на своята дейностъ, която е благородна, която е, така да се каже, една отъ най-добрите, отъ най-похвалните — той тръбва да бѫде материално обезпеченъ, материално осигуренъ. Учителътъ не може, вънъ отъ учителството, да залавя друга работа, за да увеличи доходитъ си и да гарантира прехраната както на себе си, така и на децата си, за които и той сѫщо, както и другите граждани на страната, тръбва да се грижи да ги отглежда, да ги от храни и да имъ даде възпитание и образование. Нуждно е учителътъ да бѫде обезпеченъ, нуждно е неговото сѫществуване да бѫде материално гарантирано, осигурено, за да не мисли той само за утрешния денъ, да не мисли за прехраната на семейството си, а да се отдава всесъщо — тѣломъ и духомъ — на своята благородна професия. Какво е, обаче, понастоящемъ неговото положение? Обезпеченъ ли е достатъчно учителътъ? За голъмо съжаление, азъ тръбва да констатирамъ и тая година, че първоначалните и прогимназиалните учители сѫ въ това отношение пакъ онеправдани. Разбираамъ, както поменахъ по-рано, че бюджетните причини не позволяватъ, но въ сравнение съ другите държавни чиновници, съ другите държавни служители, първоначалните и прогимназиалните учители е най-онеправданъ. Неговата заплата е намалена, а камо ли подобрена. Излишно е да ви цитирамъ данни, които и азъ имамъ. Г. Негенцовъ, който говори преди менъ, изнесе цифрови данни и затова азъ считамъ, че е излишно сега да ви цитирамъ такива. Фактъ е, обаче, че учителътъ не е възнаграденъ добре.

Ние искаме да се дадатъ на учителите заплати, които да задоволятъ напълно материалните имъ нужди. Ние разбирааме, че бюджетни и други причини препятствуваатъ да стане това, но ние пледираме, че е необходимо да се направи едно малко подобрение на заплатите на първоначалните и прогимназиалните учители. А това можеше да стане, г. г. народни представители, ако правителството въ продължение на своето осемгодишно управление бѣше правило икономии, съкращения отъ излишни разходи за командировки, автомобили и пр., и пр. Съ тѣзи икономии, които можеха да се направятъ, би могло да се спестятъ поне 30—40 милиона лева, съ които да се подобрятъ запла-

титъ на първоначалните и прогимназиалните учители. Правителството на Демократическия говоръ, обаче, не вървѣ по този пътъ и днесъ то не може да даде на учителството заплати, които горе-долу да осигурятъ неговото материално сѫществуване. Разбира се, за пълно удовлетворяване и материално осигуряване не можемъ да говоримъ, докато България не излѣзе отъ трудното положение, въ което е.

Вънъ отъ това, съ бюджета се върши една голѣма неправда, на която азъ искамъ да се спра, преди да свърша своята речь.

Г. г. народни представители! Въ чл. 6 отъ закона за бюджета е казано: (Чете) „Удържать се 10% отъ заплатата на неоженените, неомженините и вдовици безъ деца, държавни служители, следъ като предварително се спаднатъ удържките за пенсия, съ изключение на тия, които получаватъ месечна основна заплата до 2.000 л. включително, на които се удържатъ 5%.

„Удържать се по 10% отъ заплатата на държавните служители — съпругъ и съпруга, когато и двамата сѫ на държавна, или единиятъ отъ тѣхъ е на окръжна, община, или обществена служба (ако служителътъ при последната сѫ участници въ пенсионния фондъ), следъ като предварително се спаднатъ удържките за пенсия“.

Въ чл. 7 пъкъ се казва: (Чете) „Държавните служители, които не сѫ навършили 6 години на държавна служба, получаватъ заплатата за длъжността, която заематъ, съ 100 л. месечно намаление на тия съ основна месечна заплата до 5.000 л. включително и съ 120 л. месечно на тия съ месечна заплата отъ 5.000 л. нагоре“.

При тия наредби на закона за бюджета явяватъ се два въпроса. Първо, какво се преследва съ тая мѣрка: дали тя е чисто фискална, дали се цели да се направятъ икономии, за да може — като се съкрати отъ тукъ, отъ тамъ — да се достигне до едно книжно уравновесяване — казвамъ „книжно“, защото въ действителностъ равновесието е една самоизмама, и краятъ на бюджетното упражнение ще покаже това — на бюджета, който сега ще гласуваме, или се преследва нѣкаква друга цель? Ако тая мѣрка е чисто фискална цель, въ такъвъ случай нарушиава се, г. г. народни представители, основниятъ принципъ въ областта. Така, чл. 7 казва, че на онѣзи, които нѣматъ 6-годишна държавна служба, заплатата се намалява съ 100 л. месечно, като едновременно съ това пъкъ, по чл. 6, ако сѫ неоженени, неомжени или вдовици безъ деца, ще имъ се удържатъ още и 10%. Като вземете предъ видъ и това, че учителътъ плаща и за нѣкакви културни вноски 300 л. годишно; като вземете предъ видъ и данъците, които плаща, удържките за пенсия и т. н., ще видите, че заплатата на учителя се свежда до единъ твърде малъкъ размѣръ. И докато по другите ведомства въ кредитите за заплата на служителите има едно увеличение около 23%, въ кредитите за училищата имаме намаление: за основните училища съ 9%, а за прогимназийните — съ 6%. Така, при всички тѣзи удържки, за които споменахъ, единъ учителъ отъ първоначално училище, следъ 30 годишно учителствуване, ще получи 3.300 л., единъ прогимназиаленъ — 3.900 л., а гимназиалниятъ — 6.000 л. Та, казвамъ, ако тази мѣрка е чисто фискална, тя е несправедлива, защото не третира по еднакъвъ начинъ всички облагаеми: на единъ се удържатъ 10%, а на други — единъ пътъ 100 л. и още други 10%.

Но ако допуснемъ, че тази мѣрка не е фискална, а че това е чисто и просто тъй нареченіето ергенски данъкъ — защото казва се „удържать се 10% на неоженените, неомженините“ и т. н. — тогава има една голѣма неправда въ друго едно отношение: ако това облагане се прави съ цѣль да се подтикватъ неомженините и неженените да се сѫживятъ и женятъ, за да се засили прирѣстътъ на българския народъ, тогавъ не тръбваше ли това да стане съ специаленъ законъ и да се направи едно разграничение? Може ли на нежененъ учителъ или на неомжена учителка, които още на първата или на втората година следъ свършването на гимназията или на педагогическо училище сѫ станали учител или учителка, веднага да имъ се удържа 10% отъ заплатата само затуй, защото, ако е мѫжъ, не е ожененъ, или, ако е жена, не е омжена?

Н. Търкалановъ (д. сг): 7.000 такива учители сѫ проходящи.

Председателствующа **А. Христовъ**: Г. Карапетевъ! Единъ часъ изтече вече.

Д. Карапетевъ (д): Може ли така да се третиратъ тия учители? Ако е необходимо, нека се създаде единъ специаленъ законъ, въ който да се предвиди една предългна въз-

растъ, напр., следъ като навърши 30 или 25 години, ако учителятъ мажък не се ожени до тая възраст или ако учителката жена не се омажжи тогава да имъ се удържатъ тия 10%. Но щомъ като единъ учитель или една учителка, току-що завършили образоването си, постъпятъ на служба въ училището, веднага да започва удържането на тия 10%, поради това, че учителятъ не се е оженилъ, а учителката не се е омажила, това, споредъ мене, е не само една несправедливостъ, но и едно недомисление. Нѣма никакъвъ смисълъ да се третиратъ еднакво всички учители и учителки — както младатъ учители и учителки, които току-що следъ свършване на гимназия сѫ започнали да учителствуватъ, така и онѣзи учители и учителки, които сѫ учителствували 15 години и още не сѫ се оженили или омажили.

Г. г. народни представители! Ще се спра на въпроса за нашите срѣдни училища и ще завръша. И тамъ сѫщо така не сме твърде добре. Уредбата на нашите срѣдни учебни заведения, на гимназийтъ и на другите срѣдни училища, както и на учителските институти, не е добра. Безспорно, че персоналът въ тия училища е цензорънъ, подхранънъ. Въ сегашния бюджетъ, както ви каза докладчикът г. Лѣкарски, заплатитъ на учителитъ въ тѣхъ сѫ подобрени. За момента, за тая година, при това стѣснено положение на държавата, ще кажемъ, че тия заплати сѫ добри. Повече отъ това не можеше да се даде. Ако бѣше направено едно подобрение на заплатитъ на основните учители, щѣхме да се поздравимъ и нѣмаше какво да критикуваме. Но ако заплатитъ на учителитъ въ срѣдните училища сѫ сравнително добри, съ помѣщението на нашите гимназии не сме добре — особено помѣщението на гимназийтъ въ столицата, които сѫ предъ очитъ на цѣлия културенъ свѣтъ. Въ столицата имаме гимназии, помѣщението на които само ни срамятъ и излагатъ предъ вѣнчния свѣтъ. Вмѣсто децата на българските граждани да намѣрятъ въ тия училища едно спокойно, хигиенично място за занимание и да не повреждатъ здравето си тамъ, тѣ сѫ изложени на риска да заболяватъ. Освенъ това, поради липса на училищни помѣщения, въ столицата е въведено поредното преподаване, едни класове учать преди обѣдъ, други — следъ обѣдъ. Това показва, че въ столицата откъмъ училищни сгради сме по-зле дори отъ много градове въ провинцията, кѫдето сѫщо така децата на българските граждани сѫ принудени да учать въ нехигиенични помѣщения и да даватъ скажи жертви.

Въ втората сесия на тая Камара азъ изнесохъ данни за заболеваемостта и за смъртните случаи всрѣдъ учащата се младежь. Имамъ тия данни и сега, но нѣма да ги цитирамъ. Ще ви кажа само, г. г. народни представители, че процентътъ на заболеваемостта между ученицитъ въ основните училища, прогимназийтъ и гимназийтъ е голѣмъ. Сѫщо така е доста голѣмъ и процентътъ на смъртността всрѣдъ ученицитъ отъ основните училища, прогимназийтъ и гимназийтъ. Азъ пакъ констатирамъ факта, че поради липса на хигиенични училища децата на българските граждани сѫ изложени на заболявания и на опасностъ да изгубятъ своя животъ. А има и много такива случаи като тоя, който се изнася въ една бележка, която намѣрихъ въ едно наше списание. Касае се за заболеваемостта на ученицитъ отъ туберкулоза. Считамъ за дѣлъгъ да ви съобщя тая бележка, защото нѣкои отъ васъ може би не сѫ я чели. Въ книжка 10 отъ декемврий 1930 г. на списанието „Нашето дете“ д-ръ х. Илиевъ съобщава, че е направилъ анкета за здравословното състояние и за храненето на ученицитъ въ Казанлъшкото педагогическо училище. За да констатира колко отъ ученицитъ страдатъ отъ туберкулоза, той приложилъ методата на Piquet, чрезъ която е констатиранъ, че числата на онния ученици отъ отдѣлението, които следъ инжекцията сѫ дали положителна реакция, е отъ 12 до 20% отъ общото имъ число по отдѣлението, а числата на ученицитъ отъ класовете, до VIII класъ включително, които сѫ дали положителна реакция, е отъ 29 до 51% за разни класове. А положителната реакция следъ инжекцията е признакъ, че съответното лице боледува или е предразположено къмъ туберкулоза.

Сѫщиятъ лѣкар е изследвалъ по методата на Piquet физическото развитие на децата и е констатиранъ, че срѣдно развити сѫ отъ 35 до 60% отъ ученицитъ по класове, а лошо развити сѫ отъ 8 до 20%. По-нататъкъ въ тая своя статия той казва, че отъ сѫщите тия деца 60% отиватъ въ училището, безъ да сѫ закусили сутринъ каквато и да е, 12% — закусили само хлѣбъ и соль, а само 9% — закусили млѣко. Тази статистика, която ни дава направената отъ тоя лѣкар анкета въ едно училище, не ще да е единствена у насъ. Ако се направятъ такива анкети и въ други наши училища, ще се констатиратъ не помалко печални факти отъ тия. Ще се констатира, че поради лошите хигиенически условия, при които много отъ де-

цата се намиратъ въ своите семейства, при липса на добра храна, на добро жилище, при лошите хигиенически условия въ училището, нашите деца сѫ изложени на заболявания. Това трѣбва да стресне не само родителите, но и народното представителство, което се грижи за цѣлия български народъ; на тоя фактъ трѣбва да спре своето внимание и правителството и да вземе овреме мѣрки, за да се създадатъ такива условия на българската учаща се младежъ, че да може тя да се развива въ пълна хармония — и физически, и умственно, и морално, за да излизатъ въ бѫдеще отъ нашите училища здрави по-долѣния, които да се предаватъ на творческа работа за създаване материали и духовни блага. Само така ще изпълнимъ нашите задължения къмъ народа си. (Рѣкоплѣскания отъ демократиѣ)

Председателствующъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Хаймъ Фархи.

Х. Фархи (д. сг). (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Една повеля на най-елементаренъ икономически законъ заставя както индивидума, така и колективитета въ случай, когато той не може да черпи достатъчно срѣдства, за да може да покрие всичките си нужди, непремѣнно да ограничи своите нужди. Както бюджетопроектът на народната просвѣта, който ни е представенъ днесъ, така и бюджетопроектът на всички министерства, сѫ продуктъ именно на тая повеля.

Има, обаче, нужди, безъ удовлетворението на които нито индивидумът, нито колективитетъ могатъ да живѣятъ. Има нужди, които могатъ да се сравнятъ съ нуждата отъ настоящия хлѣбъ за всѣко живо сѫщество. Една отъ тия нужди за колективитета е, безспорно, просвѣтата. Безъ просвѣта нѣма културенъ народъ, и ако тази напастъ — липсата на просвѣта — би нападнала всички народи на свѣта, бихме се върнали много хиляди години назадъ. Следователно, когато бюджетът на народната просвѣта е редънъ, безспорно се е имало това предъ видъ и азъ съмъ сигуренъ, че сѫ направени всички усилия отъ страна на българското правительство, за да се даде максимумътъ, който е нуженъ за удовлетворяване на тази настояща нужда, просвѣтата на колективитета, на народътъ.

Обаче азъ искамъ да изтѣкна предъ васъ, г. г. народни представители, единъ въпросъ, който до сега може би не сте имали случай да го узнаете въ неговитъ подробности. Просвѣтата, както казахъ, е една настояща нужда, и затова именно тя се предвижда въ нашия основенъ законъ като една повинност, която трѣбва да изпълнятъ всички родители български граждани. Тя е задължителна и държавата е задължена да даде основно образование на тѣхните деца. Кои сѫ причините, които продиктуваха такава една повеля въ нашия основенъ законъ — считамъ за съвсемъ излишно тукъ да го кажа, защото тѣ се знаятъ отъ всички. Обаче между тѣзи български граждани въ България има и такива, които принадлежатъ къмъ нѣкои други народности и други религии. И въ България, особено ние, сме свикнали да виждаме тѣзи малцинства да се чувствуватъ като у дома си. И азъ тукъ искамъ да отворя една скоба, за да разпръсна едно неправилно употребяване, що се касае до България, на думата „толерантностъ“. Толерантностъ изразява понятието за търпимостъ, по известни съображенія. За щастие, въ България не е така. България може да се гордѣе не съ толерантностъ, а съ пълноправното третиране на своите малцинства. Въ България въ това отношение изразътъ толерантностъ е погрѣшенъ. Поне що се касае до насъ, въ България не бива да се интерпретира тази толерантностъ тѣй, както може да се интерпретира въ други държави и други народи. И благодарение на това пълно равноправно третиране на малцинствата въ България, тѣзи малцинства се осмѣяватъ да излизатъ предъ васъ и да искатъ нѣща, които се полагатъ на всѣки български граждани.

(Председателското място се заема отъ подпредседателя В. Димчевъ)

И за щастие тѣзи малцинства — азъ не съмъ упълномощенъ отъ нѣкое друго малцинство, а говоря само отъ името на онова, отъ което азъ изхождамъ — въ този сравнително кратъкъ независимъ политически животъ на България, още отъ началото на нейното освобождение, сѫ имали пълната възможностъ да посещаватъ българския основни училища и гимназии и да се пропиватъ отъ онзи духъ, отъ който бѣха пропити и се пропиватъ всичките български поколѣния въ тѣзи гимназии. Биографийтъ на Ботевъ и на Левски причиняваха въ душата на тѣзи ученици, изхождайки отъ други малцинства, онова сѫщо вълнение, което причиняваха въ душите и сърдцата на български ученици. Българскиятъ езикъ, безспорно, е заемалъ първо място за нашите деца, за децата на тия малцинства. И

сигурно вие сте имали случаи да констатирате този фактъ, че днесъ, особено младото еврейско поколъжение въ България, по отношение на езика много може да го различите отъ самитъ българи.

Докладчикъ И. Лъкарски (д. сг): Примѣрътъ сте Вие.

Х. Фархи (д. сг): Азъ не знамъ дали съмъ примѣрътъ, защото азъ съмъ отъ старото поколъжение; обаче азъ ви говоря за новото поколъжение. Благодарение на тази пълна свобода, която се даде на това малцинство и по отношение просвѣтата, и по отношение политическия животъ на страната, то може да се издигне до една висота, която безспорно прави честь и на самото малцинство, и на страната, въ която това малцинство живѣе. България е добре разбрала своята задача по отношение на малцинствата. Тя е разбрала, че колкото на едно малцинство да дадешъ полголяма свобода, толкова го привързвашъ по-близо до себе си и го правишъ способно и за себеогризиране, и за всички жертви, когато се касае да се запази и защища честта, политическата независимост и цѣлостта на родината. И въ това отношение имаше случаи, когато тъзи доказателства можеха да се видятъ.

Азъ ще отида още по-далечъ. Евреите отъ България съмъ отъ старото поколъжение, благодарение на тази свобода, на това равноправно третиране въ страната, че дори тогава, когато се отдалечавашъ съ хиляди километри отъ България, когато се преселватъ отъ България, когато отивашъ тамъ, въ онази страна, която съмътъ, че ще имъ бѫде иска родина, тъ пакъ не забравяшъ България и при пръвъ случай, когато се падне да манифестирашъ това свое чувство, тъ го правяшъ непринудено, естествено. Преди две години една делегация отъ наши български общественици е била изненадана на бръга на Сръдземно море съ „Шуми-Марица“ и „Ура“. Това бѣха наши емигранти, които бѣха съзасели да живѣятъ въ Палестина. Това също чувство ще го намѣримъ въ всички български евреинъ, който по една или друга причина тръбва да намѣри на друго място своята прехрана и да се пресели отъ тази страна.

Та, казвамъ, въ това отношение България улучи най-правия пътъ. Нѣкои народи съмътъ, че съ асимилиране на малцинствата ще могатъ да ги привържатъ къмъ себе си, въ което, безсъмнено, се лъжатъ. Най-големото доказателство за това е обстоятелството, че, въпрѣки факта, какво 1 милионъ синове на еврейския народъ говорятъ испански езикъ, никой отъ тъхъ не се счита испанецъ. Въ България, обаче, евреите, говорейки български езикъ, говорятъ и своя езикъ, и тъ, по отношение обичията къмъ България, въ нищо не се различаватъ отъ всички български гражданинъ въ страната.

Г. г. народни представители! Попадна ми въ ражката списанието „Europäische Rundschau“ — „Европейски прегледъ“, и гледамъ, че съ голема известност германски историци, като Ерих фон Калеръ, подчертаватъ тази мисъл. Той казва, между другото, специално за еврейския народъ, че именно такива евреи, които отразяватъ напълно своята връзка и битовата същност, съмъ много по-ценени за културата и свободата на народите, всрѣдъ които живѣятъ, отколкото асимилантите, които се стремятъ да заличатъ отъ себе си всичка еврейска основа, и като така тъ или ставатъ по-националисти отъ самите германци и се губятъ въ едно лъжливо подмазничество, или обратното — тъ като тъ съмъ изгубили способността да чувствуващъ своята еврейска същност, стремятъ се да станатъ антинационалисти, безродни хора и поощряватъ и други къмъ същото.

Безспорно, това е отрицателенъ резултатъ, който може да се получи отъ националното асимилиране на едно национално малцинство въ дадена страна.

За щастие, както казахъ, въ България подобно нѣщо нѣмамъ и нѣма да имаме. И какъ съмъ резултатътъ отъ та-ко-едно равноправно третиране, г. г. народни представители? Това азъ ви заявявамъ не отъ лицеприятие, съвсемъ не отъ лицемърие, а още по-малко отъ сервилностъ, но защото съмътъ, че отъ тази трибуна азъ тръбва да бѫда изразителъ на факти, на действителността. А фактътъ и действителността говорятъ много по-красноречиво, отколкото азъ мога да ви изложа тукъ.

Предъ мене е докладътъ на комисията за изпитите, извршени въ еврейското училище въ София. Ще ви прочета резултатите отъ изпитите през 1927/1928 и 1929/1930 г. (Чете) „Учебниятъ материалъ“ — казва комисията — „предвижданъ въ официалната програма, е миналъ и усвоеенъ отлично. Учениците свободно разказватъ и отговарятъ на зададените имъ въпроси. Излагаха на български много правилно и безпогрешно мислите си. Четатъ плавно, съз-

нателно и доста изразно. Пишатъ красиво и безпогрешно; въ съжденията си при решаването на задачите съмъ повече отъ силни. Същото е и за останалите учебни предмети“ и пр. и пр.

Азъ ще ви прочета само заключението на последния докладъ, изпратенъ отъ изпитната комисия въ министерството, защото не искамъ да отнемамъ вашето време. (Чете) „Общото впечатление отъ изпита е много задоволително. Училището не се отличава въ нищо стъпка на нашите български народни училища. Не се прокарва никаква тенденция, а напротивъ навсякъд се вижда, че тукъ се работи добре и се подготвятъ добри български граждани. Това е най-похвалното“. Това е заключението на изпитната комисия.

Следователно, г. г. народни представители, що се касае поне до еврейските училища въ България, вие тръбва да сте се убедили, че тъ изпълняватъ една функция на държавата, по отношение просвѣтата въ нашата страна. И докато положението въ страната бѣше по-добро отъ това, което е днесъ, еврейството, въпрѣки неговото право да изиска, щото разходитъ по просвѣтата му да бѫдатъ поети отъ самата държава, предпочитаща да вземе и този товаръ на своя гръбъ, като плащащъ двоенъ училищенъ данъкъ. Обаче поради стопанската криза, която наследи обхвана почти всички съсловия у насъ и която най-много се отрази върху търговското съсловие, и по силата на факта, че 80% отъ евреите се занимаватъ съ търговия, естествено е, тъ тръбва да понесатъ най-големите тежести отъ тежкото стопанско положение у насъ. И ето защо въ този моментъ това малцинство се отнася съ молба до правителството, респ. до г. министра на просвѣтата, щото за върху бѫдеще, когато ще има случай да се направятъ известни измѣнения въ закона за народното просвѣщение, да се има предъ видъ, че ако еврейските училища не бѫдатъ подпомогнати чувствително отъ самата държава, тъ не ще могатъ да съществуватъ. И, следователно, онази просвѣта, която се даваше въ тъхъ, ще гръбъ да се дава отъ народните български училища, а това, безспорно, нѣма да даде никаква икономия за държавния бюджетъ, но ще отнеме — което не е желателно, не бѣше желателно и нѣма да бѫде желателно — възможността на еврейското малцинство да удовлетвори своите просвѣтни нужди.

Азъ тръбва да констатирамъ съ задоволство, че не липсва желание у г. министра, не липсва желание и въ цѣлото правителство да ни помогнатъ. Тъ заявиха това по единъ тържественъ начинъ въ бюджетарната комисия. Все пакъ, понеже се касае за една сравнително нищожна сума, бихъ молилъ азъ тя да бѫде предвидена засега въ бюджета, и съ още малко усилия отъ страна на г. министра на просвѣтата и г. министра на финансите да може поне да се удвои § 91 отъ бюджетопроекта, който предвижда помощи за частни училища, за да се помогне въ тъзи тежки моменти и на еврейските училища въ България.

Г. г. народни представители! Азъ не зная кога другъ пътъ ще ми се удаде удобенъ случай да говоря отъ тази трибуна по такива въпроси, затова въ заключение тръбва да подчертая съ гордость, че отъ страна на еврейското малцинство въ България се признава — не говоря за другите малцинства, понеже не съмъ упълномощенъ отъ тъхъ — че то винаги презъ всичките режими се е чувствувало равноправно съ българите. Азъ подчертавамъ това, защото самичкъ имахъ възможност да го констатирамъ, благодарение на обстоятелството, че бѣхъ дълги години подъ ръдъ начело на еврейските институти въ България, ималъ съмъ, следователно, възможността и случая да бѫда въ сношения съ представителите на всички правителства и мога да подчертая — що се касае до равноправното третиране на малцинствата — че въ програмите на всичките партии въ България има една и съща точка, а тя е, че тръбва да се даде пълна свобода както на българските граждани отъ българската народност, така също и на всички други български граждани отъ друга народност. И на свършване мога да кажа, че българскиятъ народъ може да се гордѣе, че въ това отношение се намира въ реда на най-культурните народи въ света. (Ржкоплѣскания отъ говористите)

К. Томовъ (з): Г. Фархи! Има ли нѣщо върно въ това, което се изнесе въ нашата преса — че г. Омарчевски въ Америка направилъ позивъ къмъ евреите въ Полша и Ромъния да се преселятъ въ България, кѫдето да образуватъ втора Палестина и че по поводъ на тия изявления даже се явили представители на евреите отъ Ромъния и Полша предъ нашето правителство, за да искатъ такова разрешение? Понеже се писа въ вестниците, моля Ви да кажете, има ли нѣщо върно.

Х. Фархи (д. сг): Това е действително съобщение на еврейската телеграфна агенция от Америка. Въ него се казва, че г. Омарчевски бил приет много приятелски от едно голъмо еврейско общество в Америка, където говорил за живота на евреите в България. Той констатирал онова, което констатирах и аз предъ вас — че еврейството не може да се оплаче от нищо във тази страна. Напротивъ, фактът, че аз идвам тук като народен представител — не като представител на малцинство, а като член на една партия в България — и че като такъв се казвам на тази трибуна, е достатъчно доказателство за правата, гражданска и политическа, съкоито евреите се ползват във България. Но, може би, г. Омарчевски е прескочил малко границата, защото е казал: „Чуда се, какво още чакат евреите от Ромъния и Полша, защо не отидат да се преселят във България, където ще могат да живеят много по-добре, отколкото въ Палестина“.

Вследствие на това съобщение тук дойде д-р Ландау, ромънски депутатъ, и каза: „Зашо вие, българските евреи, мълчите досега, защо не ни съобщите, че има такава възможност? Единъ бивш министър заявява това велегласно въ Америка, следователно — къде е еврейската солидарност?“ Разбира се, каза се на д-р Ландау онова, което тръбваше да му се каже, и той си отиде въ Ромъния.

Все пакъ г. Омарчевски е казал една истина, която и аз създавам тук, че откакътъ България се е освободила, евреите въ нея също имали — а сигурен съмъ ще иматъ, докато България съществува — онзи животъ, който азъ ви описахъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народният представител г. Димитър п. Пандовъ.

Д. п. Пандовъ (мак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Тъзи, които приказват тук по бюджета на Министерството на просветата, гледамъ, се разпростиратъ да говорятъ и изобщо върху просветната политика въ нашата страна. И мене ме съблазнява мисълта да се разпростра по-нашироко върху този въпросъ, но съмъ за неуместно да направя това предъ видъ на бързината, съкоито работимъ. Затова ще кажа само нѣколко думи за нуждите на просветното дѣло въ Петричкия окръгъ.

Г-да! Ще почна отъ детските училища. Въ комисията се повдигна въпросъ, че държавата тръбвало да издържа детските училища само тамъ, където имало чужди пропаганди. Това е кричащата мисълъ. Нѣма да се спиратъ да я оборвамъ, а само ще кажа, че тия училища също нуждни на всъкъде, а особено въ Петричкия окръгъ, където населението се състои предимно отъ бѣжанци, бедни, заети постоянно въ трудъ, въ борба съ земята, която е много малко, за да могатъ да изкаратъ прехраната си и прехраната на децата си, и вследствие на това не могатъ да иматъ достатъчно грижи къмъ малките деца, които още не също въ училища възрастъ. По съображение още да се прибератъ тия деца, да не стоятъ по улици, а да се подгответъ за по-успѣшна работа въ училището, необходимо е да се създадатъ въ окръга повече детските училища.

Засега такива училища, издържани отъ държавата, има: въ Петричъ — едно училище съ една учителка, въ Неврокопъ — едно училище съ две учителки; а частни детските училища има: въ Горна-Джумая едно училище съ една учителка — което показва, колко населението създава нуждата отъ такива училища и е готово, въпреки скромните си срѣдства, само да ги издържа — а също и едно училище въ Банско, издържано отъ евангелистите тамъ. Налага се не само, както се изказа мнение, да не се закриватъ държавните детските училища въ Петричъ и Неврокопъ, но и частните детските училища въ Банско и Горна-Джумая да се поематъ отъ държавата, като се създаватъ такива училища и въ Разлогъ и въ Св. Врачъ поне.

Но ако вземамъ сега думата, то е за да се застапи по другъ единъ въпросъ, жизненъ за Петричкия окръгъ — въпросът за съществуването на окръжна училищна инспекция за този окръгъ. Споредъ бюджета, окръжната училищна инспекция въ Горна-Джумая се закрива, като Петричкиятъ учебенъ окръгъ се прехвърля къмъ Кюстендилската окръжна училищна инспекция. Това е една голъма грѣшка. И азъ ще се постара да се обоснова.

Презъ 1929/1930 учебна година въ Петричкия окръгъ имало подлежащи на задължително обучение 25.404 деца, отъ които 23.057 също постъпили, а 2.116 не също постъпили — единъ доста голъм процентъ. Петь години преди това — презъ 1925/1926 учебна година — подлежащите на задължително обучение деца също били 21.931; отъ тяхъ постъпили 16.400 и непостъпили 5.531. Виждате, колко по-

голъмъ е билъ процентъ на неприбрани въ училищата деца преди 5 години. Ако този процентъ днесъ е намалъл, естествено, както навсъкъде, така и въ Петричкия окръгъ това се дължи главно на грижите на окръжната училищна инспекция.

Въ продължение на 5 години децата, подлежащи на задължително обучение въ този окръгъ, също се увеличили съ 4.473. Това число може и да е по-голъмо, защото известни също затрудненията за изнамирането на децата, подлежащи на задължително обучение, и за прибирането имъ въ училищата. Това е общо зло навсъкъде, а толкова повече въ Петричкия окръгъ.

Ето защо за прилагането на задължителното обучение въ този окръгъ и за прибирането въ училищата на всички деца, подлежащи на обучение, нуждно е да има окръжна училищна инспекция въ окръга, нуждно е окото на окръжния училищна инспекторъ да е близко, за да може да се постигне целта.

Въ окръга имаме учителски персоналъ: редовни първоначални учители 589, волнонаемни 56, назначени съ разрешение — което е вече рѣдкост въ старите предѣли на царството — 18, или всичко 663 първоначални учители, отъ които 589 редовни и 74 нередовни. Преди 5 години първоначалните учители също били 409 души, отъ които 245 редовни и 164 нередовни. Въ прогимназийните имаме 87 редовни учители и 88 волнонаемни, или всичко 175 души. Виждате, нередовните учители персоналъ въ Петричкия окръгъ представляват голъм процентъ; особено въ прогимназийните броятъ имъ е повече отъ половината отъ всички учители. Такъвъ персоналъ се нуждае отъ непосредствено наблюдение и грижи на една окръжна училищна инспекция.

По отношение на училищните сгради, тръбва да кажа, че отъ епохата на турското робство въ окръга не е останала нито една училищна сграда, която да отговаря на условията. Кой не мина отъ тамъ? Кой не гори, кой не пали, кой не разрушава? Въ Петричкия окръгъ всичко се гради изново. Училищните сгради въ окръга също всичко 318, отъ които години също само 84, полугодни — 150, негодни 62, а 22 училища се помъщават въ частни къщи. Значи, тръбва да се строятъ 234 нови училища. Чини ми се, такова нѣщо нѣма въ никой другъ окръгъ въ царството. Наистина, строежътъ върви усилено. Презъ идущото лѣто въ Разлогска околия ще се довършатъ 7 училища, въ Неврокопска околия — 7, въ Горноджумайска — 3, въ Светиврачка — 4, въ Петричка — 3, всичко 24 училища. Изработени също планове за още 7 селски училища. Но при такава грамадна нужда отъ строежъ на училища въ този окръгъ, кой ще е онъ, който ще следи тая работа, който правилно ще я насочва? Кой ще настърчава и упътва населението да извърши тази огромна работа, ако нѣма окръжна училищна инспекция въ самия окръгъ?

Въ окръга също открити 41 читалища въ Петричкия окръгъ не също само за форма, а въ тяхъ се развива похвальная дейност отъ 203 учители, отъ които 58 взематъ участие въ управлението на самите читалища. Тази похвальная дейност тръбва да се ръжковиди и да се настърчава; и това пакъ налага необходимостта отъ близка окръжна училищна инспекция, която по-ефикасно да следи вървежа и напредъка на читалищното дѣло въ окръга.

Едно отрадно явление въ този окръгъ, което тръбва да се отбележи, също вечерните и недѣлни училища. Доколкото знамъ тъзи училища също рѣдкост въ другите окръзи, а въ Петричкия окръгъ тъй също едно отлично просветното дѣло, което е запазено по традиция отъ миналото и има всички условия да се развива усъщно. Сега има въ окръга 54 недѣлни и вечерни училища, посещавани отъ 1.139 души възрастни хора. Тия училища могатъ да се развиятъ още повече, стига да се следятъ отъ бдителното око на близка окръжна училищна инспекция.

Училищни градини. Поради климатическите условия, въ Петричкия окръгъ може да се произвеждатъ въ голъмъ количество южни плодове: бадеми, едри лещици, фастици и всички първокачествени овощни плодове. Има условия да се уреди при всъкъ училище образцова училищна градина за поука и настърчение на учениците и на населението, но тръбва ни окръженъ училищенъ инспекторъ, за да насочи правилно тая работа.

Но особената нужда отъ окръжна училищна инспекция въ Петричкия окръгъ се налага отъ географическото положение на окръга. Известно ви е, г-да, че Петричкиятъ окръгъ представлява особена географическа област. По срѣдата на окръга се е простягнал величествиятъ, но непроходимъ Пиринъ. На западъ отъ Пиринъ е проточена дългата и тясна долина на Струма, където която, още по-назадъ, също пограничните планини Влахина и Огражденъ. Населението изъ

тия планини не знае що е кола, а се съобщава пеша или съ катъри, по тъсни, едва проходими пътища, които не можем да наречем пътища, а пътеки и пътетки. На изтокъ е долината на Мъста, която на изтокъ се затваря отъ разклоненията на западните Родопи, също така трудно проходими. Населението въ селищата по планините Влахина и Огражденъ е колибарско, живеещо на едно разстояние отъ 70 км. отъ северъ къмъ югъ. Горноджумайската околия, по всички разклонения на Рила, е също колибарска. Колибарски също всички селища отъ прохода на Предель по западните склонове на Пиринъ, които затварят дефилето на Кресна. С. Градево въ тая мъстност държи на дължина 35 км. Въ Разложка околия, по западните Родопи, е с. Бабякъ съ 4.000 души население, разпръснато надълъжъ до 40 км. и на ширъ до 25 км. Всички колибарски общини въ окръга съ 21, съ 41 махали и 62 училища. Училищата въ колибарския села съ построени въ централните махали, поради което — моля ви, г-да, обърнете сериозно внимание на това — учениците въ първоначалните училища пътуват по 2 до 5 км. за отиване до училищата и още по толкова за връщане у дома си. Въ колибарския села има 14 районни прогимназии. Учениците въ тия прогимназии пътуват нѣкъде по 8 до 10 км. за отиване и още по толкова за връщане. При такива условия нуждено е будното око и близостта на окръжния училищен инспекторъ, за да може да се върши всичко необходимо за възможното по-редовно водене на занятията въ училищата.

Г. г. народни представители! Въ комисията се обръща голъмо внимание на географското положение, когато, напр., ставаше дума къде да бъде окръжната училищна инспекция — въ Варна или въ Шуменъ и се изтъква, че тя тръбва да бъде въ Шуменъ, защото географското положение било такова, че отъ Шуменъ по-лесно можело да се администрира Варненският учебенъ окръгъ. Е, при географското положение на Петричия окръгъ, както ви го описахъ, ако инспекторът тръгне отъ Кюстендиль, да мине през Радомиръ и Дупница и да отиде въ Петрич или въ Неврокопъ, а отъ Неврокопъ още 40—45 км. до Сатовча, тръбва да изминава 300—350 км. и не съ желъзна, както въ другите окръзи въ царството, а по пътеки, изъ мъстности, където не се знае що е кола, презъ балкански непроходимъ теренъ. Абсолютно невъзможно е за единъ инспекторъ отъ Кюстендиль да ревизира и администрацира учебното дѣло въ Петричия окръгъ.

Ето защо, отъ името на нашата парламентарна група, азъ моля да се вслушате въ нашето искане: да си остане окръжната училищна инспекция въ Горна-Джумая; тукъ въ плenumъ нека се поправи това, което по настроение и съ леко сърдце стана въ бюджетарната комисия — закриването на окръжната училищна инспекция въ Горна-Джумая.

Нуждата отъ окръжна училищна инспекция въ Петричия окръгъ, съ седалище въ Горна-Джумая, е належаща и затова, че въ окръга, освенъ другите грижи, тръбва да се положат голъвни грижи за откриване на пансиони при училищата. Като вземете подъ сериозно внимание, г-да, този страшенъ фактъ, че задължително заставяме децата отъ 7—11-годишна възрастъ, облечени въ дръпки и обути въ пробити царвули, да пътуват дневно до училището и обратно до възможни по 4—8 км., а децата въ програмната отъ 11—14 години да пътуват по 10—20 километри дневно до училището и обратно до възможни, при това презъ есенъта, презъ цълата зима и въ ранна пролътъ, да вървят изъ тъсни пътеки, презъ дълбоки долове съ придошли води, можете да си представите каква образователна работа може да се върши съ тъзи деца. Поради дълго пътуване, изморени, измръзнали, измокрени, тъ могатъ да започнатъ занятие едва въ 10 ч. преди обядъ и свършватъ въ 3 ч. следъ обядъ, съ една малка почивка, забележете, г-да, само отъ 20 минути, за да изядатъ сухия царевиченъ хлъбъ, що носятъ въ торбичките си.

Макаръ и съ голъвни мъжки, създадени съ вече 11 пансиони при 11 районни прогимназии, по инициативата и сърдества на общините, на училищните настоятелства и на окръжната постоянна комисия. Презъ 1929 г. почитаемото Министерство на народното просвещение е отпустило 20.000 л. за тази целъ. Но, г-да, при това, което ви казахъ преди малко, създадени съ 11 пансиони и туй, че е направено досега за пансиони въ Петричия окръгъ, е нѣщо. Държавата тръбва достатъчно да подкрепи усилията на общини, училищни настоятелства и окръжна постоянна комисия въ гржитъ имъ да уреждат пансиони при училищата. Но ще се каже: все отъ държавата се иска, държавата нѣма сърдество. Като човѣкъ, който познавамъ условията на нашите училища, особено по балканския мъстъ — а нѣма по-балканско мъсто отъ Петричия окръгъ — азъ мисля, че нѣмамъ право да се скажимъ за сърдество, нуждни

на Петричия окръгъ. Откъдето щемъ да вземемъ, откъдето щемъ да направимъ икономии, тръбва да намѣримъ сърдество. Има откъде да се направятъ икономии, ако решимъ да правимъ такива. За пансиони при училищата въ балканския мъстъ, и особено за пансиони при училищата въ Петричия окръгъ, нѣмамъ право да казваме, че нѣма сърдество, защото нѣмамъ никакво право насила да отнемемъ здравето на тъзи балканци, които, при условията, при които ги караме да се учатъ, голъвъ въпросъ е дали ще научатъ нѣщо, но е пресигурно, че ще се израждатъ въ хилавъ свѣтъ, негоденъ за нищо.

Д. Карапанешевъ (д): Дали ще се научатъ, е въпросъ, но едно е сигурно — че много отъ тъхъ ще се разболятъ.

Д. Пандовъ (мак): Много пъти се е споменавало тукъ, че съ правени анкети въ училищата за броя на заболѣлите отъ туберкулоза ученици. Азъ съмъ тамъ за свой дълъгъ да кажа отъ туй мѣсто (Сочи трибуната), като човѣкъ, който съмъ наблюдавалъ 9 години ученици въ селски училища, че днесъ, когато лѣкарите ни казватъ, че 75—90% отъ учениците иматъ признания на туберкулоза, грѣхъ е това, що правимъ ние — да заставяме децата да учатъ въ неудобни помѣщания и при най-нехигиенични условия.

Г. г. народни представители! Казахъ въ бюджетарната комисия, ще повторя и тукъ, че въ България има много мъженици. Това съ нардните учители. Народните учители днесъ мизерствува. За всѣкиг има сърдество въ България, за всѣкиг има достатъчно грижи, за да бѫде сравнително добре обезпеченъ, само за българския народни учители и само затуй, че тѣ, не по тѣхна вина, съ многочислени, нѣма сърдество.

Д. Нейковъ (с. д): Тѣхната вина е само тази, че народъ има много деца!

Д. Пандовъ (мак): Ако нѣмате сърдество, г-да, да посрещнате разходитъ за задължителното основно образование, нѣмате право да убивате нацията си, да тровите младежката въ бордя, да узвеличавате учителите и да ги държите гладни, боси и голи по селата.

Но, г. г. народни представители, ако въ нашата хубава България учителятъ, особено народниятъ учителъ, е мъженици, то има единъ великомъженикъ отъ сърдата на учителството. Това е учителятъ, който учителствува въ Петричия окръгъ. Той е великомъженикъ, г-да! Ако отидете да видите колибите, селата по Пиринъ, по Родопа, по Огражденъ и Влахина, да видите какви съ условията, при колко живѣятъ учителите тамъ, вие ще кажете: действително това само българскиятъ народенъ учителъ може да го издържи, само българскиятъ народенъ учителъ може да стои и да просвѣщава въ такава нищета.

Животътъ, г-да, въ Петричия окръгъ е много скъпъ. Особено презъ зимата нѣкои продукти тамъ се продаватъ 100% по-скъпо, отколкото въ другите окръзи на царството.

Ще ви дамъ нѣколько цифри за цените на нѣкои продукти. Г. Търкалановъ се разсърди на г. Руменовъ, задължено каза: „Новитъ земи“. Да, г-да, тъзи земи съ още нови, макаръ че 15 години вече съ свободни. Най-малко грижи съ положени за тъзи земи, за да се почувствуватъ и тѣ приобщени къмъ духовната и материалната култура отъ старите предѣли на царството. Азъ чувахъ тукъ въ продължение на 4 години да се говори, че съ раздавани крави на тогозъ, на оногозъ и т. н., а въ Петричия окръгъ, въ този благодатенъ край, където може да се развие едно образцово скотовъдство, млѣкото се продава по 20—23 л. литьрътъ. Защото никой не е обръналъ внимание, че кравичките тамъ съ по-малки отъ телетата на искърската крава; сиренето тамъ днесъ, когато ние го ядемъ тукъ 24—25 л. килограмътъ, тамъ го ядатъ 45 л. килограмътъ; кашкавалътъ, който тукъ въ столицата на България и навсъкъде, се купува отъ 45 до 60 л., тамъ, въ Петричия край, е 80 л.; газата тамъ е 20 л. литьрътъ, а тамъ нѣма електрическо осветление; захарта — о, тая захаръ, за която вие толкова много приказвате — въ Петричия окръгъ е разкошъ, е деликатесъ, защото се продава 40 л. килограмътъ; хлѣбътъ, който въ столицата се продава 4.50 л., а въ Русе 3.30 л., въ Петричия окръгъ се продава отъ 5—6 л. и то не килограмътъ, а 800 грама; облѣклото тамъ е съ 30—40% по-скъпо, отколкото тукъ; месото въ разните място, въ разните градове и села се продава между 30—40 л. килограмътъ; въ София яйцата съ вече 1.50 л. и по-евтина, а тамъ съ 2 л.; изобщо, въ Петричия окръгъ, общо взето, животътъ е по-скъпъ съ 25—30%, отколкото вѣкъдруга въ царството. Ето, г-да, въ този окръгъ ние изпращаме учителя отъ разните предѣли на царството, които, докато отидатъ до място назначението си, ще похарчатъ една месечна заплата, а ако се върнатъ на Великденъ или на Коледа —

още други две; ако се върнатъ само презъ лѣтната ваканция — още една заплата, и фактически презъ годината тѣ иматъ 9—10 месечни заплати. При нищожната си заплата тия нещастници тамъ формено гладуватъ, защото има и села, въ които, за да си достави хлѣбъ, учителът трѣбва да го поръча отъ града и той му идва не 5—6 л. килограмътъ, а 10 л. И вие искате отъ този човѣкъ работа, искате да върши просвѣтъ въ единъ край, който толкова години чакаше свободата си, който толкова години чакаше да види свободно училището си и да види свободна работа въ това училище, а, вместо това, вижда днесъ въ него единъ нещастникъ, който проклина себе си, че се е родилъ, проклина и дѣлото, което върши.

Ето защо, г-да, когато увеличаваме заплатитѣ на учителите въ градове, като София, Пловдивъ и Русе, затова, че животътъ въ тѣхъ бѣлъ по-скажъ, когато увеличаваме заплатитѣ на учителите и въ други градове пакъ затова, защото и тамъ е малко по-скажъ, то ще направимъ не само престъпление, а и грѣхъ непростимъ, ако не обѣрнемъ внимание на тия нещастници тамъ и не имъ дадемъ едно увеличение на заплатитѣ поне съ 20—25%. Това, което казвамъ за учителите отъ този край, би трѣбвало да се каже, разбира се, изобщо за всички чиновници тамъ, но понеже сега приказваме го бюджетопроекта на Министерството на народното просвѣтение и понеже има прецедентъ на увеличение заплатитѣ на учители, учителствуващи въ мѣста, кѫдето животътъ е по-скажъ, понеже нѣма по-скажъ окрѣгъ въ царството отъ Петричия и другите мѣста на тѣй наречениетѣ — моля г. Търкалановъ да не ми се разсърди за това, че пакъ ще повторя — „нови земи“, то непремѣнно ще трѣбва да се намѣрятъ срѣдства, за да се направи увеличение на заплатитѣ на учителите тамъ.

Г-да! Друга една въпътища нужда за Петричия окрѣгъ е липсата отъ редовенъ учителски персоналъ.

Докато въ други окрѣзи има излишъкъ отъ редовенъ персоналъ, въ Петричия окрѣгъ редовниятъ персоналъ е много малко. При условията, при които се учителствува въ този край, при скажпотията, тамъ не отиватъ редовни учители или, ако отиватъ, стоятъ една година, едва изтѣрпяватъ и напускатъ, предпочитатъ да дойдатъ тукъ да станатъ хамали, разсилни и всѣкаакви други, защото по-лесно ще преживяватъ, отколкото да останатъ тамъ съ тая мизерна заплата, която имъ се дава. Нуждено е тамъ да бѫдатъ назначавани редовни учители и, по възможностъ, хора мѣстни, защото вие знаете, че мѣстните учителъ е по-правързанъ къмъ училището въ своето селище и къмъ училищното дѣло.

Ето защо, понеже става дума за въ бѫдеще и понеже не знамъ дали ще бѫда въ идущата Камара, за да мога да кажа отъ тая трибуна пакъ думата си, че кажа: каквото и да става, че се закриятъ ли педагогическите училища, че се образуватъ ли педагогически институти, нека да се има предъ видъ отъ почитаемото народно представителство, че за Петричия окрѣгъ трѣбва да има единъ институтъ, който да създава мѣстенъ редовенъ учителски персоналъ. Затова, ако останатъ педагогическите училища, непремѣнно Неврокопското педагогическо училище трѣбва да се обѣрне въ дѣржавно, най-малко поне за 10 години, докато се задоволи нуждата на окрѣга отъ редовни учители. Ако ли стане нѣкакво измѣнение, то азъ обрѣщамъ просвѣтеното внимание на г. министра на народната просвѣтъ, че е необходимо непремѣнно въ този окрѣгъ да има учебно заведение, което да дава редовни учители за този окрѣгъ.

Надѣвайки се, че въ пленума нѣма да се реши този въпросъ подъ влиянието на чувствата и на настроенията, каквито се проявиха въ комисията, азъ слизамъ отъ трибуна съ увѣрението, че окрѣжната училищна инспекция въ Горна-Джумая ще си остане. (Рѣкоплѣскания отъ маконците и отъ нѣкои говористи)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Часътъ е 8. Бюрото предлага да се продължи заседанието до 12 ч.

Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Има думата народниятъ предсъставител г. Димитъръ п. Николовъ.

Д. п. Николовъ (трак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Нѣкои отъ ораторите засегнаха нашата образователна система. По този въпросъ ние ще имаме слушач, когато г. министърътъ внесе законопроекта за измѣнение на закона за народното просвѣтение, да се изкажемъ. Но дѣлжа да подчертая, че нашата образователна система е стройна, че тя дори за нѣкои отъ западните европейски демократии, които се борятъ за единно училище, е единъ идеалъ. Когато въ 1910 г. азъ бѣхъ въ Парижъ и главниятъ инспекторъ на следшколското образование видѣ на-

ния законъ за народното просвѣтение, той просто се възпити отъ организацията на нашата учебна система. Недоволство срещу системата има, но това недоволство не е само у насъ, то е общо, може да се каже въ цѣлъ свѣтъ, и то не само отсега, а такова недоволство срещу учебната система срѣщаме още отъ XVIII вѣкъ. Още отъ 1777 г. великиятъ философъ Кантъ пише следното: (Чете) „Напразно е да се чака спасението на човѣшкия родъ отъ едно постепенно подобреене на училищата. Тѣ трѣбва да бѫдатъ преобразени, ако искаме да произлѣзе нѣщо добро отъ тѣхъ, защото тѣхната организация въ основата си е по-грѣшна. Сѫщо и учителите, които преподаватъ въ тѣхъ, трѣбва да получатъ една нова култура. Никаква бавна еволюция не може да доведе до този резултатъ. Трѣбва една бърза революция“. Както виждате, това се казва въ 1777 г. И днесъ ние слушаме повикъ противъ организацията на съвременното училище. Даже голѣми реформатори, каквъто е проф. Декроли отъ Брюксель, който е реформаторъ не само на белгийското училище, но е такъвъ и на всесвѣтското училище, намиратъ, че съвременното училище трѣбва да се преобразува коренно, за да може да дава действително полезни резултати, да даде онай полза, която може и трѣбва да се очаква отъ него.

Критикува се нашата система, че не дава професионална подготовка. Тази критика само до известна степень може да се вземе за основателна, но, както казахъ и миналата година, не бива да изпадаме въ другата крайност. Народните училища не могатъ да се професионализиратъ, а трѣбва да се съхване правилно процесътъ на образоването. Образоването има за назначение да подготви индивида, да подгответи детето, да подготви юношата за живота. И като се разглежда така тоя процесъ, както азъ обясняхъ по-рано, тогава ще се разбере, че тѣзи два вида образование — общообразователното и професионалното — се преплитатъ и се допълватъ.

Съвременното движение за реформиране на училището иска преди всичко запазване здравето на ученика. Въ това отношение проекта на Министерството на народното просвѣтение за постройка на сгради за срѣдни училища — зная, че е готовъ и дори щѣше да бѫде внесенъ — не може освенъ да го посрещнемъ съ радостъ. Той ще бѫде сигурно внесенъ въ идната сесия и по тоя начинъ ще се изпълни едно сѫществено искане на съвременното реформено образователно движение. И законътъ за физическото възпитание, който се прокара, преследва сѫщата тази цель — да може да се развиятъ детето и юношата физически и да се укрепятъ тѣлесни и морални сили.

Второто искане на реформаторското движение е: да се прави подборъ на учениците. Не може всички ученици да бѫдатъ поставени въ едни и сѫщи условия. Трѣбва да се създадатъ хомогенни класове — едни да бѫдатъ за даровити, за силни ученици, други за срѣдно развити, трети за слабо развити; после да се организиратъ класове за не-нормални въ нравствено и въ чувствено отношение. Нѣма да се спиратъ на другите искания на реформеното движение относно учебната програма, организацията на работата, методите и пр.

Ще се спра на въпроса за подбора на учениците, който се повдигна отъ единъ отъ преждеговорившите оратори. И азъ се спиратъ на него, защото той повдигна въпроса, какъ да става приемането на учениците въ срѣдните училища. Г. г. народни представители! Подборътъ на учениците не може да става така, както е ставалъ досега, само съ едни изпити отъ III прогимназиаленъ класъ. Свидетелството за завършено образование, дипломът, не посочва способностите и качествата на ученика. Въ чужбина има вече друго срѣдство за подбиране на учениците, за установяване на тѣлесните способности и за тѣлесното правилно ориентиране. Отъ 1909 г. въ Америка най-напредъ, а следъ туй въ всички европейски дѣржави, се уредиха специални институти, специални бюра за ориентиране на участницата се младеж и на онѣзи, които искатъ да се отдаватъ на нѣкаква професия. Тия институти за професионално ориентиране сѫ една въпътища необходимост за нашето време. Министерството на народното просвѣтение сложи този въпросъ въ последната си сесия на учебния съвѣтъ, кѫдето се взема единодушно решение, че такъвъ единъ институтъ трѣбва да се открие вече и у насъ. Но азъ не намѣрихъ въ бюджета кредитъ за откриване на този институтъ, навѣрно пакъ по парични съображения, въпрѣки че и г. министърътъ на народното просвѣтение тогава призна въ речта си неговата важностъ, а това се изрично подчертава и отъ членовете на учебния съвѣтъ. Основанията за откриването на този институтъ за професионално ориентиране сѫ не само училищни, но тѣ сѫ и морални, и социални, и дѣржавни. Всѣкъ гражданинъ въ съвременната дѣржава трѣбва да заеме мѣстото, което му се следва,

което му се пада, което заслужава да заеме по своята подготовка и по своите дарования. Това не може да стане само чрезъ свидетелство за завършено образование. Тръбва специално да се изследват способностите на ученика, а това става чрезъ съдъстията, които посочва психотехниката и специално тия бюро за професионално ориентиране. Морални съображения налагат откриването на тия бюра, защото чрезъ тях се дава възможност да се замести критериите на парите със критерия на ценностита, на способностите. На способния ще се даде възможност да продължава образоването си, а онзи, който не е кадърен за известно образование или за известна професия, ще бъде насочен въ друго направление. По този начинъ държавата изпълнява и своето задължение да демократизира знанието, да даде възможност на всички единъ да получи основа знание и онай подготвка, които е кадърен да получи. Понеже въ бюджета не е предвиденъ този институтъ, азъ мисля, че е добре поче да се възложи на професорите по педагогика отъ историко-филологическия факултет да се занимаятъ със тоя въпросъ, да организиратъ този институтъ или това бюро и да се натовари нѣкого отъ тяхъ да завежда тази служба, защото въ бѫдеще този институтъ, това бюро ще има да играе важна роля. Другаде търговските камари — както е въ Парижъ, въ Бордо — откриватъ такива институти. У насъ, понеже частната инициатива не се е загрижила за това, остава тази работа да върши пакъ държавата, респ. Министерството на народното просвещение.

Въ какво ще бѫде полезенъ този институтъ? Преди всичко, той ще подпомогне, учениците, които постъпватъ въ срѣдните училища, да бѫдатъ подобрани. Не може единъ ученикъ да постъпва въ срѣдно училище и да се мѣчи, да се тласка отъ класъ въ класъ, безъ да е подготвенъ да следва срѣдно учебно заведение и да се готви по-нататъкъ за университетъ. Още въ началото тръбва да се съветватъ родителите, за да се насочи ученикътъ тамъ, кѫдето ще бѫде полезенъ и за себе си, и за родителите си, и за държавата. Но азъ искамъ да обърна вниманието ви и върху мисълта, че тия бюра ще подпомогнатъ да се подбератъ и ръководители за службите, а въ това число и хората, които ще се предадатъ на учителска професия, на учителското звание. Сега кандидатите за учители постъпватъ въ педагогическия училища безъ другъ цензоръ, освенъ свидетелство за завършено прогимназиално образование. Както се прилага този принципъ спрямо другите звания и професии, така тръбва да се приложи и спрямо учителите, защото подборътъ на учителите е отъ решаващо значение за бѫдещето на учениците, на държавата и на нацията. Учителятъ, казвамъ, е душата на училището. Учителятъ може да даде животъ на училището, ако той носи самъ такъвъ. Не може мрътвиятъ да създада животъ — само живиятъ създада животъ. И затова въ педагогическия училища, ако тъ евентуално се реформиратъ въ институти или въ другъ видъ учебни заведения, тръбва да се приематъ само такива младежи, които сѫ подготвени да бѫдатъ учители, да бѫдатъ носители на единъ високъ духъ, на единъ социалнонравственъ духъ и да таятъ въ душата си преди всичко любовъ къмъ детето. Безъ тая любовъ учителятъ не може да изпълни своето призвание, не може да бѫде учител.

Реформата въ това отношение, г. г. народни представители, тръбва да почва отгоре надолу, не както сега отдолу нагоре. Реформата тръбва да почне отъ Университета: тамъ се подготвятъ учители за срѣдните учебни заведения, а тъ ще подготвятъ учители за основните училища. Опитътъ, който прави Министерството на народното просвещение въ III Софийска мѫжка гимназия, да се даде една по-висока култура на бѫдещия учителъ, е едно начинание, което тръбва да посрещнемъ съ симпатия и да чакаме да видимъ резултатите отъ него. Ако се получатъ добри резултати, този опитъ може да се разшири или пъкъ да се насочи този опитъ въ друга насока. Въ всички случаи подборътъ на учителите е едно много важно, сѫществено условие, а следъ туй друго сѫществено условие е заведението, въ което тъ ще следватъ. Това учебно заведение, това специално училище, както казва германскиятъ педагогъ-реформаторъ, Кершенщайнъ, тръбва да бѫде едно общежитие, въ което да се развива учителятъ въ социаленъ, нравственъ и националенъ духъ. Изобщо учителятъ тръбва да бѫде носителъ на добродетели и изразителъ на нравствени и национални ценности. Такива учители тръбва да се подготвятъ. Това тръбва да се направи, това е една повелителна нужда на нацията, на държавата и на отдалната личност. Такива учители тръбва да се подготвятъ.

Но, г. г. народни представители, като говоря за тѣзи качества, които искамъ и ще тръбва да искамъ заня-

предъ отъ учителите, азъ засъгамъ отново въпроса за тѣхните възнаграждения. Миналата година азъ посочихъ какви възнаграждения, какви заплати получаватъ учителите въ чужбина, пъкъ и сега г. Негенцовъ сѫщо така даде една сравнителна таблица. Азъ нѣма да прибавя къмъ него нищо друго, освенъ да го подкрепя, като приведа заплатите на първоначалните учители въ нѣкои държави въ чужбина. Въ Италия, следъ като имъ се направиха удържки 12%, тѣ почватъ отъ 3.500 месечно и стигатъ до 5.300.

Министъръ Г. Т. Данаиловъ: Колко струва единъ килограмъ хлѣбъ въ Италия?

Д. п. Николовъ (трак): Вѣрно е, че тамъ хлѣбътъ е по-скажи хлѣбътъ, отколкото тукъ въ България.

Министъръ Г. Т. Данаиловъ: 5—6 пѫти тамъ е по-скажи хлѣбътъ, отколкото тукъ въ България.

Д. п. Николовъ (трак): Тая заплата, г. министре, е временно намалената имъ сега заплата съ 12%. Редовно тѣ получаватъ заплати съ 12% повече. Тъй щото началната заплата на кандидатъ-учителите въ първоначалните училища е около 4.000 л. месечно.

Министъръ Г. Т. Данаиловъ: Заплатите се сравняватъ съ цената на хлѣба, а не съ цифрите.

Д. Нейковъ (с. д.): За всички чиновници ли е това или е само за учителите?

Министъръ Г. Т. Данаиловъ: Щомъ казва, че 3.000 л. получава учителятъ тамъ, тръбва да го размѣришъ, колко хлѣба съ тази сума ще се купятъ въ Италия и колко тукъ. Така само политическата икономия позволява да се прави сравнение — инакъ всичкото е невѣрно, илюзорно.

Д. п. Николовъ (трак): У насъ първоначалните учители презъ първите години на учителствуването си ще получаватъ отъ 1.500 до 1.700 л. месечно. Вѣрвамъ, че и г. министъръ нѣма да спори, че не може да се живѣе съ такава заплата.

Министъръ Г. Т. Данаиловъ: Азъ съмъ борецъ за добри заплати, но казвамъ ви да правите само сравнения, които сѫ икономическо-стопански правилни.

Д. п. Николовъ (трак): И затова азъ бихъ молилъ г. министра на народното просвещение, ако може, следъ прѣключването на бюджета да се намѣри нѣкоя възможност да се подобри положението на учителите въ основните и срѣдните училища, най-малко поне положението на онѣзи учители, които ще получаватъ заплата отъ 1.500—1.700 л. Поне за тяхъ тръбва да се намѣри възможност да се подобрятъ заплатите имъ. Добре стана, че се намѣри възможност да се подобрятъ заплатите на известни категории учители и помощници училищни инспектори. Това е, въ всички случаи, едно удовлетворение за тѣхъ и една справедливостъ, която имъ се дава, макаръ и не много задоволителна, но съ което, при липса на по-голѣмъ кредитъ, ние ще тръбва да се задоволимъ засега.

Тръбва да подчертая, г. г. народни представители, и една друга инициатива на Министерството на народното просвещение — за допълнителното образование, която инициатива министерството сложи на разглеждане въ Учебния съветъ. Занапредъ въ нашата страна, при тѣзи срѣдства, съ които разполагаме, при тази финансова, така да кажемъ, нѣмотия, допълнителните училища ще има да играятъ решителна роля въ нашата образователна система. Началото на допълнителното образование се постави въ 1909 г. То бѣше задължително само за децата до 14-годишна възрастъ. Учебниятъ съветъ даде мнение да се направи то сега задължително за младежите следъ 14-годишна възрастъ поне две години. Това е училището за трудящите се юношество, за юношата, които завършва прогимназиално образование и влиза вече въ живота. На този младежъ, който се оставя на своята собствена сѫдба, ще тръбва да се даде едно ръководство, една подкрепа дотогава, докогато прекара пубертетния периодъ, който пе-риодъ е най-опасенъ въ живота на индивида. Не бива въ никакъ случай юношата да се оставя тогава въ безпѣтица, безъ подкрепа и ръководство. Тази инициатива авъ намирамъ отъ извѣнредно голѣмо значение, и нейното регламентиране въ бѫдещия законъ за народното просвещение ще бѫде отъ голѣма полза за нацията.

Пловдикътъ, който се отправя, г. г. народни представители, противъ днешното училище, се дължи главно на това, че това училище не подготвя младежката за живота. Забравя се туй биологическо искане, че училището има едно значение: да подготви индивида за живота. А щомъ е така, ученикътъ тръбва да се подготви споредъ неговата способностъ и възможностъ, разбира се, да възприеме зна-

нията за подготовката към църковния животъ. И като производител тръбва да го готвите, и като гражданинъ на държавата, и като членъ на религиозното общество, и като членъ на държавата и нацията. Въ всички направления, разбира се, доколкото е възможно, въ кръга на неговите възможности и неговите способности, тръбва да стане това. И въ това отношение искането да се награжда програмата на училището къмъ исканията на живота е едно тръбване на съвременната педагогическа наука, съ което вече навсъкъде се съобразяватъ. Френският сенатъ въ миниатюришата си сесия поиска да се видоизменят изпитът за завършване основно образование така, щото да се вижда отъ свидетелството на ученика, дали той притежава онни знания, които сѫ необходими за него въ неговата практическа дейност — ако е въ село, напр., къмъ земедѣлие. И въ туй направление напоследъкъ министерството на земедѣлието тамъ и онова на народното просвещение вече се намиратъ въ едно координирано действие. Както чухме вчера и отъ нашия министъръ на земедѣлието, както и г. министъръ на народното просвещение заяви въ учебника съветъ, и у насъ вече се организира такова координирано действие между Министерството на земедѣлието и Министерството на просвещтата. Такова координирано действие между трите министерства: на просвещението, на земедѣлието и на търговията, промишлеността и труда е една необходимост не само отъ държавно гледище, но и отъ гледище на учениците. Но азъ съмъ дълженъ да направя предупреждението, че не бива да се отива до крайность въ това отношение. Училището за живота предполага, че народното училище ще се нагоди за нуждите на живота, ще се нагоди да бѫде съ практическа насока, но не бива въ никой случай да се професионализира, когато ученикът още нѣма физическата и умствена подготовка за нѣкоя професия.

Г-да! Азъ ще повдигна сѫщо така и въпроса за нравственото възпитание. Въ бюджета има служба за физическо и нравствено възпитание. Обаче тая служба, що се отнася до нравственото възпитание, фигурира само на думи.

Д. Нейковъ (с. д.): Колкото да има инспекторъ!

Д. п. Николовъ (трак): Нѣма лице, което да е натоварено специално да се грижи за нравственото възпитание, изобщо да организира тая служба. И азъ намирамъ, че ако ние изхождаме отъ принципа, че училището тръбва да готви личността за църковния животъ, то тръбва сѫщевременно да готви ученика, да се издигне той и въ нравствено отношение, да го направи единъ достоенъ членъ на нациите, защото само хора съ добро възпитание, съ нравствено чувство и съ социаленъ духъ могатъ да крепятъ нациите и да създаватъ ценности, отъ които да се ползвуватъ и държавата, и отъ членове на нациите. Безъ тия нравствени качества, интелигентниятъ човѣкъ не е зидаръ, той може да се яви рушителъ на собствената си държавна и национална сграда.

Ние получаваме, г. г. народни представители, едно бого-гато наследство въ областта на материалната култура: ние получаваме знания, изкуства и пр., но ако ние нѣмаме тия нравствени чувства, които се таятъ въ глѫбините на човѣшката душа, ако нѣмаме упоритата воля да се бранимъ отъ изкушенията, да пазимъ нравствените принципи, върху които почива обществото, ние не можемъ да запазимъ благата на културата, които получаваме, и ние, може би, безъ да искаеме, сами ще съдействуваме за разрушение на общежитието.

Азъ ще завърша своите бележки съ нѣколко думи и за частните училища. Азъ слушахъ съ удоволствие думите, които произнесе тукъ уважаемия г. Фархи. Върно е, че България не е страна само на толерантност. България е страна, въ която малцинствата се ползватъ съ всички права, въ която малцинствата сѫ напълно равноправни съ българските граждани. Нѣщо повече, въ нѣкои отношения тѣ дори сѫ и по-добре поставени отъ онни български граждани, които сѫ дошли отъ онни български области, които останаха вънъ отъ предѣлитѣ на България. Училищата на малцинствата се ползватъ съ всички привилегии, и Министерството на народното просвещение гледа на тѣхъ така, както гледа на народните училища.

Азъ, обаче, искамъ да се спра на частните училища у насъ, които иматъ, така да се каже, назначението да бѫдатъ училища за пропаганда. Тия училища, г. г. народни представители, отъ гледище интересите на държавата и на нациите, не сѫ много полезни — азъ бихъ казалъ дори, че тѣ сѫ вредни. Действително, тѣ сѫществуватъ по силата на известни договори. Но българската държава има възможност, има и начинъ да задължи посещаването на българите, български подданици, да посещаватъ народните

училища, а не да отиватъ въ частни училища. Защото народното училище е призвано да създава, да култивира другъ духъ, не народенъ духъ, а вие знаете, че ние сме още една нация, у която националното съзнание, националното чувство не е много силно закрепено. Ние сме още, така да се каже, въ стадията на реуръ, ние още не сме nation. Ние тепърва се създаваме като нация, И не бива въ този процесъ, когато ние се създаваме като нация, да се явяватъ подобни прѣчки, които спъватъ развитието на нашия народъ, което непрекъснато отъ освобождението насамъ продължава, за да може да се създаде една здрава нация.

Азъ казахъ неотдавна тукъ, че нацията е една душа, тя е едно емоционално единство. Тая душа, това емоционално единство се създава, се култивира въ народните училища, то се създава отъ народния учителъ, и той носи името народенъ не само затова, защото учи децата на народа, но и защото има високата мисия — да създава този националенъ духъ, това емоционално единство. И, понеже народното училище има това назначение, азъ мисля, че по-важителенъ дългъ на държавата е да наложи на всички българи, български подданици, да прашатъ децата си въ народно училище, а не — както има случаи — чиновници, заемащи даже висши длъжности въ държавата, да изпращатъ децата си въ тия частни училища за пропаганда. Това не бива да се допуска, това е противъ интересите на държавата и народа.

Въ този процесъ на съзиждане на нацията, азъ мисля, че държавата тръбва да изпълни своя дългъ. Азъ имамъ твърдото убеждение, че министерството ще вземе нуждите мѣрки, за да не се спъва усилието на нашия народъ да се издига къмъ едно все по-високо национално съзнание, да се организира като нация, като една душа и чрезъ това да си осигури на Балканите едно по-добро бѫдеще. (Ръкописът отъ македонците и отъ нѣкои говористи)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Нѣма други записани оратори, г. министре.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Азъ бихъ молилъ заседанието да се вдигне.

Н. Търкалановъ (д. сг): Нѣма кворумъ.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Азъ нѣма да говоря много — най-много единъ часъ.

Н. Търкалановъ (д. сг): 20 души присъствуватъ.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Предлагамъ за утре следния дневенъ редъ:

1. Докладъ на бюджетарната комисия по бюджетопроектъ за разходите на: а) Министерството на народното просвещение (продължение); б) Министерството на външните работи и на изпълненията; Министерството и Българската православна църква; в) Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството (Главна дирекция на обществените сгради, пътищата и благоустройството и Главна дирекция на трудовата повинност); г) Министерството на финансите.

Второ четене законопроектътъ:

2. За увеличение вносното мито на дървения материалъ;

3. За изменение и допълнение на закона за митниците.

Първо четене законопроектътъ:

4. За допълнение буква „г“ на чл. 5 отъ закона за пенсии за изслужено време;

5. За изменение и допълнение данъка върху наследства.

6. За построяване институтъ за народно здраве въ София.

Второ четене законопроектътъ:

7. За тълкуване на чл. единственъ отъ закона за изменение чл. 18 отъ закона за земедѣлските опитни и контролни институти.

8. За тълкуване на чл. 289 отъ закона за гражданско сѫдопроизводство.

9. За изменение нѣкои членове отъ закона за адвокатите.

Първо четене законопроектътъ:

10. За изменение чл. 138 отъ закона за тютюна.

11. За отстѫпване отъ държавата на нѣкои общини минарални извори.

12. Одобрение предложението за одобрение подписаната въ Женева конвенция за създаване Международенъ съюз за подпомагане.

Първо четене законопроектитѣ:

13. За допълнение закона за трудовите земедѣлски стопанства.
14. За отстѫпване даромъ на Македонското женско благотворително дружество въ София държавната кѫща въ гр. Месемврия.
15. За търговия съ сирови неманипулирани тютюни.
16. Второ четене законопроекта за създаване институтъ на заклетитѣ експертъ-счетоводители.
17. Първо четене законопроекта за възнаграждаване съ народни пенсии Тодоръ Г. Владиковъ и Мария Абрашева.
18. Одобрение предложението за одобряване свидетелството за дѣлъгъ на българското правителство, на приложения къмъ него договоръ по Репарационната комисия и пр.
19. Второ четене законопроекта за ревизиране договоръ за наемъ на фондови земи — зеленчукови градини и пр.
20. Одобрение предложението за одобрение XVII-то постановление на Министерския съветъ отъ 16 февруари 1931 година, протоколъ № 12.

Първо четене законопроектитѣ:

21. За допълнение закона за заселване бѣжанцитѣ и пр.
22. За отмѣняване на всички начети и постановления, издадени по поводъ писмата на Министерството на търговията, промишлеността и труда до Министерството на финансите.
23. Одобрение предложението за одобрение VIII-то постановление на Министерския съветъ отъ 18 августъ 1930 г., протоколъ № 48.
24. Първо четене законопроекта за допълнение чл. 171, т. 3, отъ закона за гражданското сѫдопроизводство и пр.
25. Докладъ на прошетарната комисия по списъците: III, VII, X, XII, XIII, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI и XXII.

Подпредседатели:
А. ХРИСТОВЪ
В. ДИМЧЕВЪ

Първо четене законопроектитѣ:

26. За измѣнение и допълнение на закона за подпомагане пострадалитѣ отъ обществени бедствия.
27. За амнистия (Предложение на Ат. Малиновъ)
28. За отмѣнение на ал. ал. II и III на чл. 78 отъ закона за администрацията и полицията.
29. За измѣнение и допълнение на закона за издаващи нотариални актове за собственостъ върху общински мѣста и пр.

Които приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Министерство, Събранието приема.

Н. Търкалановъ (д. сг): Дебатитѣ приключени ли сѫ?

Председателствуващъ В. Димчевъ: Дебатитѣ сѫ приключени.

Х. Мариновъ (з. в): Азъ ще говоря утре.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Ако ще говорите, говорете сега, защото заседанието е продължено до 12 часа.

Х. Мариновъ (з. в): Дебатитѣ не сѫ прекратени.

Министъръ А. Ц. Цанковъ: Заседанието е продължено до 12 часа.

Н. Търкалановъ (д. сг): Можете да говорите, но сега. Заседанието е продължено до 12 часа.

(Христо Мариновъ, заедно съ народните представители отъ земедѣлската парламентарна група, крило „Врабча“, напускатъ залата)

Дебатитѣ сѫ прекратени.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Утре ще говори г. министъръ на народното просвѣщението.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. и 35 м.)

Секретарь: ИВ. Д. МИХАЙЛОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ

Стр.

Стр.

Отпуски, разрешни на народните представители:
 Цено Табаковъ, Борисъ Тодевъ, Георги Казанаклиевъ, Янаки Молловъ, Георги Марковъ, Димитъръ Дерлипански, Георги Юртовъ, Кирилъ Славовъ, Иванъ Куртевъ, Ендо Колевъ и Ангелъ Узуновъ 1425

Предложения:

1. За одобрение подписаната въ Женева на 12 юли 1927 г. конвенция за създаване Международенъ съюзъ за подпомагане. (Съобщение) 1425
2. За разрешаване новоизносна на бракувани вагонни стъклени плочи и цвѣтни джамове за фенери на българските държавни желѣзници. (Едно четене — приемане) 1425
3. За освобождаване отъ мито, данъци, такси и берири машините и тѣхните части, пособията и консомативните материали, които ще бѫдатъ внесени отъ Държавната печатница презъ 1931 г. (Едно четене — приемане) 1425
4. За одобрение нѣкои измѣнения и допълнения на договора за правоотношенията между държавата и Българското търговско параходно дружество въ Варна. (Едно четене — приемане) 1425
5. За одобрение всемирната пощенска конвенция съ приложените къмъ нея договори и правила, склучени въ Лондонъ презъ 1929 г. (Едно четене — приемане) 1426
6. За отмѣняване решението на Народното събрание,гласувано въ заседанието на 6 декември

- 1929 г., обнародвано въ бр. 229 на „Държавенъ вестникъ“, отъ 11 януари 1930 г., относително класирането на пенсионера Витанъ Д. Райновъ, отъ гр. София. (Едно четене — приемане) 1426
7. За задържане на държавна служба по ведомството на Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството чужди подданици. (Едно четене — приемане) 1426
8. За окончателно уреждане на рекламирането на Елизавета Милеско, предвидена въ чл. 3 отъ ромънско-българската спогодба, склучена въ Хага на 20 януари 1930 г. (Едно четене — приемане) 1426

Законопроекти:

1. За търговия съ сирови неманипулирани тютюни. (Съобщение) 1425
2. За допълнение закона за трудовите земедѣлски стопанства. (Съобщение) 1425
3. За отстѫпване даромъ на Македонското женско благотворително дружество въ София, издържащо сиропиталище „Битоля“, държавната кѫща въ гр. Месемврия, бивша на емигранта-гръкъ Димитъръ Ст. Янчевъ. (Съобщение) 1425
4. За разрешаване на Варненската градска община да сключи заемъ. (Трето четене — приемане) 1425

Бюджетопроектъ за разходите по Министерството на народното просвѣщението презъ 1931/1932 финансова година. (Второ четене — разискване) 1426

Дневенъ редъ за следващето заседание 1444